

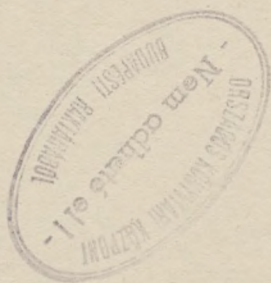
315.347 OSZK

Havas István

Csodálatos paripa – Bence bácsi Az ihácsi kis kakas

Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. Budapest

Csodálatos paripa.

CSODÁLATOS PARIPA

VERSEK, MESÉK, TÖRTÉNETEK

IRTA

HAVAS ISTVÁN

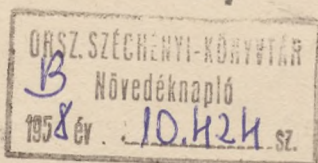
MAGYART A
MAGYARNAK

BUDAPEST, 1911.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
VI., ANDRÁSSY-ÚT 10.

315347

Márkus Samu könyvnyomdája, Budapest, V., Korall-utca 6.

Csodálatos paripa.

A nagykörút mind a két során díszesnél díszesebb kirkatok váltják fel egymást. Csupa szemenszedett szép dolog ebben is, abban is: könyv, ruha, cipő, kalap, bútor. Ki tudná mindazt sorba szedni! De talán valamennyi kirakat között legszebb az, amely fölé nagy betűkkel ez van kiírva: Tordai Ferenc játékkereskedése. Van ott aranyhajú, kékszemű baba a legkisebbtől kezdve a legnagyobbig. Van ott trombita, ló, huszár, dob, kocsi, babaágy, szóval minden, amit csak a gyermek szíve, szeme megkíván.

Hanem különösen szép a kirakat közepén egy hatalmas, nyerges paripa, amely mellett egy deli huszár áll, amint kantárjánál fogja a tüzes állatot. Micsoda szép hajlású nyaka, micsoda nemes feje van annak a paripának! Okos szeme pedig annyi szeretettel tekint arra a sok gyerekre, akik nap-nap után ott ógyelegnek előtte, hogy megbámulják. Hát még a négy remek lába. Szinte félő, hogy egyszer csak felszedi és indul előre. Jaj, az a kemény tekintetű, izmos huszár tán meg se bírja egyhamar fékezni! A színe: pej, a hosszú farka hullámosan lebeg utána.

A kis leányok némán gyönyörködnek benne, hanem a fiúk hangosan dicsérik szépségét. Olykor vitába is elegyednek. Van olyan is, aki azt állítja, hogy az nem is afféle faragott állat, hanem igazi, élő paripa. Csak meg kell nézni, lám, néha mintha egy kissé meg is mozdulna! Különös.

*

A nagykörút egyszerre csak olyan lett, mint egy színes, hullámozó, mozgó tenger. Ember emberhátán állt rajta, az ablakok kinyíltak és sok-sok

ember hajolt ki onnan. Az úton járni sem lehetett többé az emberektől. A villamosok is megálltak s azok is sűrűn meg voltak rakodva néppel. Amin nem is kell csodálkozni, beláthatatlan hosszú sorban huszárok mentek a csatába. Mint egy ragyogó búbajos vonal: úgy vonult el az emberek szeme előtt a hősi sereg. Kendőt lobogtatott és éljenzett mindenki. Az asszonyok, akiknek a fiok ott lovagolt a regimentben, örömben és aggodásukban egyaránt sírtak.

Az apáknak pedig büszkén ragyogott a szemök:
— Ihol az én fiam!

A kis fiúk is nézték a menetet, ők is szóltak:
— Miért nem vagyok nagyobb, elmennék én is!

A lányok, akik csatába nem mehetnek, virágot szórtak a huszárok útjára.

Gyönyörű volt az utca, ujjongtak, tomboltak és sírtak az emberek.

Sokáig vonult a menet, sok huszár ment a csatába a muszka ellen, akik el akarták venni a magyarok ősi szabadságát.

A menetben egyszerre — több ponton is — megszólalt a katonabanda. Szívet megindító, fenséges jelenet volt. Most már nem sírt többet senki, hanem hősiség, bátorság, tűz ragyogott az emberek szemében. Sokan énekelni kezdtek, mások meg készek lettek volna menni a huszárokkal, hogy ők is védelmezzék a szabadságot.

És ebben az elragadó pillanatban nem vette észre senki, hogy egyszer csak megnyílt a játékkereskedő kirakata és a nagy üveg mögül kilépett a ló, az a megcsodált, megbámult ló, a huszár reá pattant, egy perc s keresztül tört az emberek falán és ott volt a menetben.

Az emberek a nagy lelkesedésben mindezt, mondom, észre se vették. Csak nézték a deli huszárokat, akik lassan-lassan eltűntek az emberek szeme elől.

Felejthetetlen szép látvány volt, mintha álom lett volna.

Másnap hiába álltak meg a játékkereskedő kirakata előtt, hogy megbámulják a gyönyörű paripát, csak a hült helyét látták. Eltűnt. De hova lett? Nem tudta senki.

Mikor ennek a híre elterjedt a városban, voltak egyesek, akik állították, hogy ők szokatlan fényes jelenséget láttak a kirakat körül. Egy fényes női alak, — mintha tündér lett volna, — kinyitotta a kirakat ablakát.

*

Győztek a magyar huszárok. Ettől a pár szótól visszhangzott a város és az ország. Boldogságban úszott az egész nemzet, de néhány édesanya siratta elhalt fiát. A jó anyákat az vigasztalta meg, hogy a hazáért és szabadságért hullott el az ő fiuk vére.

A holtakat mind összegyűjtötték s nagy pompával egy közös sírban hantolták el. A nemzet följegyezte nevüket, a költők dalokban dicsőítették hősi halálukat.

Csak egy vitéznek nem tudta senki a nevét, aki a többiekkel ott terült el a csatatéren. Karját és az egyik lábát lőtték el. Mikor fölverték, hát zörgött. Kemény volt, mintha fából faragták volna.

Csodálatos dolog. Honnan került oda! Mellette állt a lova, búsan, lehajtott fejjel nézte holt gazdáját. Állt, állt és meg se mozdult. A szeme, mintha üvegből lett volna, a lába, mintha megmeredt volna. Megpróbálták elvezetni. Nem ment, csak állt. Megvizsgálták jobban, hát fából való volt, faló, hideg, meredt, de szép faló. Meglepetve tekintettek egymásra az emberek.

— Milyen különös, — mondogatták fejcsóválva.
— Milyen mesés!

Valaki jobban megnézte, hát egy helyen rá volt nyomtatva a lóra ez a pár szó: Tordai Ferenc játékkereskedése.

— Az ám, a híres paripa, a kirakatból! — kiáltották.

Most tudták meg, hogy hová lett a híres huszár meg a híres ló. Hát elment a csatába, harcolni a szabadságért! Be szép, be mesés egy dolog!

Az összetört huszárt eltemették a többiek közé. A paripát összepakolták és haza küldték a gazdájához. A derék kereskedő megfogadta, hogy soha se fogja eladni ezt a csodálatos állatot.

De azért kitette megint a kirakatba. Most akadt még csak tömérdek bámulója. Hanem a huszár nem állt már mellette.

Egyszer egy kis lepke . . .

*Egyszer egy kis lepke,
Egy bohó kis lepke,
Szedte sátorfáját,
Ihajla, fölszedte.
Idegenbe indult,
Úgy bizony, elindult.
Szeméből trallala
Egy árva könny sem hullt.*

*Gerlice siratta,
Szólt neki: „Maradj itt!”
Pille föl se vette,
Ihajla, szavait.
Kibontotta szárnyát,
Határig meg sem állt . . .
Ismerős virágra
Trallala, nem talált.*

*Idegenbe más ám,
Kis lepke, a világ.
Másképp fest, máskor nyit
Ihajla, a virág! . . .
Köszönti szép szóval
A mezőt, a rétet,
Szavát sem fogadják . . .
Trallala, ne néked!*

*Mézet akar inni,
De biz az nem is méz,
Sírni tudna tőle:
Ihajla, kesernyés!
Gyöngyharmatot innék,
Innék ám, de nem jó.
Sírva fakad most már
Trallala, a golyhó.*

*Bolyongva bujdosik
Virágról-virágra,
Megsiratja sorsát,
Ihajla, az árva!
Megszánja végül a
Szellő nagy keservét
S haza sodorintja
Trallala, a lepkét.*

Iduska várja a tavaszt.

A domb tövében van egy piros cserepes kis ház, a kis házon néhány mosolygó ablak.

A reggeli nap ép az imént bukott fel a domb felől, szétnézett a síkságon. Egy pillanat alatt belátta az egészet. Vajjon mit látott! Március vége van, bizony nem mosolygott feléje a hóvirágon kívül egyetlenegy virág sem. A fűszál is még olyan vézna, ép most bontakozik ki nagy vergődéssel a hantok közül. Jóformán még alig látszik a szegényke.

A kelő nap sorra csókolgatta a vergődő fűszálakat, a halovány hóvirágot, a csacsogó patakot, a hallgatag öreg erdőt. Aztán megállt a piros cserepes ház fölött s ragyogó sugaraival megcsókolgatta az Iduska ablakát is:

— Hát Iduska alszik még?

A kis leány csakugyan ott szendergett még a puha fehér párnákon. Nem lehetetlen, hogy még álmodott is, mert arca édesen mosolygott. A kelő nap azonban nem mozdult, nem ment tovább a szomszéd házig, hanem bekopogtatott fényes sugar-köveivel:

— Kip, kop, lelkem Iduskám, dugd ki már azt az aranyos buksidat a puha párnákból!

A kis leány még mindig aludt, mint a bunda.

A nap se maradt azonban veszteg. Bársony-sugaraival megsimogatta a redős, zöld zsallut. A csalafinta, pajkos sugarak szép szóval, hízelgő beszéddel meg akarták vesztegetni az öreg zsallut:

— Nyílj fel egy kissé, hogy betekinthezzünk abba a szobába! Tudom, ha mi megsimogatjuk az Iduska orcáját, attól rögtön kinyílik az ibolyakék szeme. Engedj be minket, öreg zsallu!

Ez a beszéd is hiábavaló volt, a hűséges öreg zsallu meg se mozdult. A szemes sugarak azonban csakhamar kifürkészték, hogy a vén redők közt itt is, ott is jókora hasadék tátong. Nosza, rávetették magukat minden kis résre s egyszerre csak ott tűn-

dököltek az Iduska rózsás piros arcán. Megcsiklandozták lehúnyt szempilláját, megcsókolták az ajkát; tán még a fülét is meg-megcibálták — ha bírták!

Ennyit már nem viselhetett el nyugodtan az alvó kis leány, egy fürge mozdulattal kidörzsölte szeméből az álmot, egyet nyújtózott.

A macska nem ugorhatott olyan gyorsan az egér után, mint ahogyan Iduska kisurrant a meleg ágyból. Friss víz, törülköző, fogkefe, fésű: jaj be nagy dolga lett most valamennyinek!

Az édes anyja nem tudott eléggé csodálkozni ezen a nagy serénységen.

— Ejnye, ejnye, mi történt ma veled, leányom! Máskor alig tudsz megválni a vánkosodtól.

— A tavasz követei keltettek fel ma, édes anyám.

— Kik azok, ha szabad kérdezniem!?

— Hát ezek a fényes napsugarak. Azt sutogták-buttogták a fülembe, hogy itt a tavasz.

— Bizony már itt is lehetne, — szolt az édes anya. — Elég sokat fűtöttünk már a szobában s eleget fagyoskodtunk oda kint — a hosszú télen át.

— Csókolom a kezét, édes anyám, megyek már a kertbe. Látni akarom, hogyan jön a tavasz.

— No, ha a kertbe megy, hát csak vedd föl a meleg kabátot és jól vigyázz. Mert a napnak még foga van ...

*

• A nagy kert még erősen barnállott, semmi sem zöldült még benne igazában. Iduska megállt az orgonabokor előtt.

— Jó reggelt, orgona! Itt van már a tavasz!

— Itt van már, Iduska! Gombolom is már a téli kabátomat.

— Mért nem veted le egészen?

— Nem lehet, mert a napnak még foga van, leharapná a rügyemet. A szellőnek pedig karma, megsebesítené gyenge leveleimet.

— Meddig várunk még, kedves orgona?

— Egy hétig, két hétig, meleg május elejéig!

— Jaj, be jó volna már, ha látnám kék virágodat, ha érezném könnyű illatodat.

Csipogó cinke csattogó szárnya lebbent meg a levegőben. Az orgonabokorra szállt.

— Isten veled, Iduska! — szólt a cinkemadár, amint megállapodott a barna ágon.

— Tán bizony elmégy, te kis cinke?

— El én. Erdőhazám üzent már, hogy vár rám.

— Most mégy el cinkemadár, mikor már jön a tavasz?

— Most, Iduska, most. Hisz én csak télen jövök a házak tájékára, mikor az erdőben mindent ellep a hó meg a fagy. Tavasszal az első meleg napsugár megint csak visszacsal oda, ahol a fészke van. Az én hazám az erdő!

— Akkor Isten veled, cinkemadár! Üdvözlöm az erdőt! Köszöntöm a hegyet!

— Én meg a jószágodat köszönöm, Iduska. A télen sokat éheztem volna nélküled! Minden kis morzsáért, amit adtál, virág hulljon az öledbe, minden kicsiny szemért, amit terítetlen asztalomra szórtál: piros szárnyú öröm szálljon a szívedbe!

— Aranyos vagy, cinkemadár! Nem érdemlem én ezt a nagy hálálkodást. Amim van, abból adok: szegénynek, árvának. Gyere el ezután is minden télen hozzánk!

— Köszönöm, Iduska, de most már sietnem kell. Meg kell tatarozni a fészkeket, hadd legyen rendbe megint! Ha arra jársz az erdőn, el ne kerüld zöld tájékát!

A cinkének már megint csattogott a szárnya a levegőben. Szállt, szállt az erdő felé.

Iduska utána nézett ibolyakék szemével s azt gondolta magában:

— Kedves Nap apó, odafent az égen, tedd el már azt a harapós téli fogadat! Süss ki melegen, fakaszd ki az erdő lombját minél előbb, hogy a szegény cinke meg ne éhezzen a nagy erdőn! Tavasz szellő, vond be már te is haragos karmodat s ne

bántsd a rügyet, ha lehányja téli kabátját! Hadd zöldeljen a lomb, hadd nyíljon ki a virág!

... No, ha már ilyen kedvesen kéri a napot is, meg a szellőt is, lehetetlen, hogy meg ne lágyulna a szívök! Mire holnap felébredünk, tán már itt lesz a várva várt tavasz!

Jaj de szépen dalolsz, lányom!

*Jaj de szépen dalolsz, lányom, Csókolom a dalos szádat,
Jaj de szépen, lelkesen! Hogy úgy tudod azt a dalt...
— Azt dalolom, édes anyám, Mondd el azt is, gyöngyvirágom:
Hogy a hazát szeretem! „Isten, áldd meg a magyart!”*

Tündérország.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer a világon egy árva leány, úgy hitták, hogy Ihus. Se apja, se anyja, egyedül járta a világot. Ha az útmenti fa ága védelmezően föléje hajolt, azt is hálásan fogadta; ha a szellő megcirógatta az arcát, azért is édesen mosolygott.

Jártában, keltében betért egyszer egy kis faluba, ott is a legkisebb házba. Nem talált benne mást: mint egy öreg asszonyt, aki az ágyat nyomta nagy-betegen.

— Jaj, szívem, árva Ihuskám, — sóhajtozott a beteg, — meggyógyulnék én, ha valaki segítené rajtam. De nincs itt senki, aki jót tenne velem.

— Hát nem azért jöttem-e én, lelkem öreg anyám! Szóljon, hogy mit akar, hadd tegyem meg tüstént.

— Van itt a határban egy erdő, az erdőben csodafű, ezerjófű a neve. Benn van a rengeteg legmélyén egy tisztáson. Sokáig kell oda menni, nehezen lehet azt megszerezni; de ha hozzájuthatnék, meggyógyulnék tőle, szívem, árva Iluskám!

— Ha csak annyi kell, beteg öreg anyám, megteszem én azt kérő szó nélkül is. Imhol megyek is már, Isten áldja meg!

Perdült-fordult, nem telt bele egy percnyi idő sem, már ott sietett az országút közepén, az erdő felé. A kék búzavirág és a piros pipacs kíváncsian nyujtogatták ki a fejüket a vetésből és tűnődtek magukban: vajjon hová siet az árva Iluska! Szóltak is neki, de az bizony nem hallott semmit; nem látott mást, csak az erdőt nézte, arra gondolt mindegyre.

Annyira nézte, hogy mikor már az erdő alján járt, megbotlott egy kiálló nagy kőbe. A kő könnyen kifordult a helyéből s abban a percben beláthatatlan nagy víz vette körül a leányt. Az áradat egyre nőtt s már azt hitte, hogy ott fog elveszni. Mikor már leszámolt volna mindennel, egyszerre csak egy gyönyörű csónakot pillant meg az óriás tavon. Oly könnyen lebbent, mint a pehely s olyan fényes volt, mintha gyémántból való volna. Hát még aki benne ült, az volt csak a fényes, a szép: mert az maga volt a tündérkirályné.

Még jóformán föl sem ocsúdott a nagy káprázatból és csodálkozásból: már mellette állt a ragyogó csónak és a tündérkirályné barátságos, mosolygó arccal nyujtotta feléje mentő kezét.

— Elsodor az ár, Iluska, jőjj a csónakomba!

A leány gondolkozás nélkül teljesítette a kívánságot s időbe telt, mire meglepetésében szóhoz jutott:

— Hová viszel engem tündérkirályné? — Ez volt az első kérdése.

— Országomba viszlek, árva Ilus! Jártál-e már arra?

— Soha! Csak álmodtam róla olyik éjszakán, mikor nagyon édes álmaim voltak.

— No mindjárt meglátod, — vigasztalta a tündérkirályné, mert a leány arcán ott ült az aggodalom.

Röpült a csónak, mint a gondolat. Ilusnak a töprengésre sem igen volt ideje, előttük ragyogott már Tündérország gyémánt kapuja. Amint kitárult: száz arany és ezüst csengő szólalt meg. Olyan volt a szavuk, mint a mennyei ének.

Hát még ami odabent feltárult a szemnek, megzendült a fülnek! Ki tudná leírni azt a ragyogást, azt a szépséget! Tán még az sem, aki már ott járt, mint ez az árva Ilus!

A tündérkirályné kezénél fogta és végig vezette a gyönyörűséges kerten. Megmutatott és megmagyarázott neki mindent:

— Látod, szegény árva, most már nem fogod többé érezni sorsod mostohaságát. Nem vérzi ki többé tüske a lábadat; nem nyomja göröngy gyenge oldalbordádat, mint mikor a szabad mezőn háltál. Rózsavíz lesz az italod, lépes méz lesz az ételed, csillagsugárból lesz fényes ruházatod.

Egy kis ajtót pillantottak meg, mely a kert káprázatosan szép kerítésébe szinte észrevétlenül illeszkedett bele.

— Miféle ajtó ez? — kérdezte kíváncsian Iluska.

— Akinek nem kell a mi bűbajos tündérbirodalmunk, az ezen a kis kapun megyen ki. Nem

őrzi senki; de aki egyszer átlépte a küszöbét — vége a tündérségének, közönséges halandóvá válik s nem léphet vissza többé közénk.

Mikor már ezt is elmondta a tündérkirályné Iluskának, magára hagyta és ajánlotta neki, hogy ismerkedjék meg a hófehér tündérleányokkal, játszadozzék a szépséges Tündérországbán, amint kedve tartja.

Hanem Iluska nem akart mulatozni, nem is keresett senkit. Állt, állt és átgondolta mindazt, ami vele történt. Eszébe jutott a beteg öreg asszony, akinek megígérte, hogy megszerzi néki az ezerjófűvet. Szegény asszony, mennyire várhatja ott azon az elhagyatott, szalmás ágyon! A megmentője lehetett volna, ha nem esik véle ez a csoda!

Nagy elhatározást érzett jószágos szívében. Nem is gondolkodott sokáig, odarohant ahhoz a kis kapuhoz, rátette a kezét a kilincsre, kitárta és kilépett rajta.

Köd előttem, köd utánam — abban a pillanatban mintha a föld nyelte volna el az egész tündérbirodalmat. Mintha csak álmodott volna, úgy elmosódott minden, ami az imént úgy elkápráztatta.

Ott állt megint az erdő alján, és dalolva vígan: neki vágott a rengetegnek a tisztás irányában. Az erdő visszahangoztatta szavát, a vadgalamb eltanulta a nótáját. Az volt benne, hogy az igazi tündérország a szívben van, amikor jól teszünk. Nyitva van mindenki számára.

S nemsokára már vissza is sietett a beteg öreg asszony ágyához. A kötője tele volt ezerjófűvel, a lelke szebbnél-szebb gondolattal.

Az elveszett fecske.

Pajkos, kedves napsugár furakodott át a lombokon s beragyogta a gyerekek kerek, piros arcát. Ragyogó tavaszi nap volt, illatos virágok mosolyogtak le a fáról.

A gyerekek csak az imént költötték el a pompás uzsonnát, kint, a kerti fák alatt. Tán már el is széledtek volna a kertben valahol; búvócskát vagy fafogót játszottak volna, ha az uzsonna végeztével apa így nem szól:

— Gyerekek, hozott a posta valamit.

— Mit hozott, apa? — kérdezték a gyerekek egyhangúan.

— Találjátok ki!

— Az Én Ujságomat, — kiáltotta a kis Bence, — hiszen ma vasárnap van!

— Kitaláltad, fiam, — mondta apa és a zsebéből kivette a kedves lapot. A gyerekek boldogan köréje sereglettek s kíváncsi szemmel nézték a szép képeket. Mikor valamennyit látták, Margitka, apa legkisebb leánya, aki még nem tudott olvasni, így szólt:

— Apa, úgy-e, te tudsz már olvasni?

Apa is, meg a gyerekek is ezen szörnyű jól nevettek, de a kis Margit nem jött zavarba, hanem folytatta:

— Hát olvass nekünk valami mesét, vagy verset.

Apa szívesen teljesítette kis leánya kérését, aminek bizony valamennyien örültek, mert apa olyan gyönyörűen tudott olvasni, ahogy tán senki más. Előbb egy verset, aztán egy mesét, aztán egy

szép történetet olvasott fel. A gyerekeknek ragyogott az arcuk a boldogságtól. Jaj, be szép dolgok voltak azok, amiket az édes apa olvasott! A gyerekek tapsoltak, nevettek. De a legjobban érdekelte őket egy kicsi történet egy fecskéről. Mikor ennek is vége volt, Jolánka, a legnagyobb leány, így szólt a többieknek:

— Tudjátok-e, hogy a mi szegény fecskénk nem jött vissza! Üres a fészke az eszterháj alatt. Vajjon mi baja eshetett a szegénynek?

— Az igaz, Jolánkám, a mi kis fecskénk nem jött vissza, — mondta apa. — Hát te is észrevetted már? Bizony én is nagyon sajnálom. Lesz-e még olyan kedves fecskénk?

— Milyen édesen csicssergett! Hogy szerette a házunkat! — szólt a kis Bence.

— Azt hiszem, — folytatta apa, — elveszett a hosszú úton. Nagy-nagy tengerek fölött kellett szállnia, tán valahol kimerült a szárnya, lehullott és elveszett. Nem volt hol megpihennie. Úgy történt bizonyosan.

Mély csend lett egyszerre a kisasztal körül. A gyerekek szomorú szívvel gondoltak a kedves fecskére, aki olyan édesen dalolgatott nekik reggelenkint. Szinte látták lelkükben, ahogy száll a mély tenger fölött, amint egyszer csak lehull és elvész a zúgó habok közt.

Valamelyik szomszéd bokorban eközben gyönyörű dalra gyujtott egy fülemüle. Ujongva, harsogva kezdődött a gyönyörű dal, bizonyosan ezzel köszöntötte a tavaszt, a napsugarat. Aztán egyszerre lágyabban, halkabban énekelt, mint egy furulya, amelyen valakit sirat a pásztor.

Az orgona illata hullámozott a levegőben, csend volt mindenütt a kertben. A gyerekek, apa is hallgatták a dalt.

Isten hozott, kikelet,
Napfény, virág, levelek!
Hála neked, Istenem,
Hogy nevedet zenghetem!
Jaj hová lett a fecske,
Nem száll a ház-ereszre,
Nem csicsereg, nem cseveg,
A tengeren elveszett.
Hol van az a sírhalom!
Csak siratom, siratom!

— Milyen szép dal, milyen szomorú dal —
mondták a gyerekek.

— Szomorú, — szólt apa, — a kis fülemile
elsiratta a szegény társát, a mi kedves fecskénket.

A kis bojtár.

*A kis bojtár-gyerek jóformán fel se nőtt,
Már is útra készen, indul a világba.
A szomszéd faluig anyja kíséri őt,
Ottan megcsókolja és útnak bocsátja.*

*Megy, mendegél aztán zöld-pázsitos réten . . .
Csak tarisznyája van, meg egy furulyája,
Meg egy forró könnycsepp csillog a szemében . . .
De a jó Isten majd gondot visel rája!*

*Útján elkíséri zengő madár-ének.
Harmadik határban előtte egy nagyfa,
Apró virágai szagosak, fehérek.
A mi kis bojtárunk megpihen alatta!*

*Csillapítja éhét hűvös árnyékában.
Kenyér és szalonna van tarisznyájában;
Előveszi kedves szegedi bicskáját,
Metélgeti vele szépen szalonnáját.*

*Kis marék morzsa van a tarisznyájába',
Hová tegye, hová? A zöld gyepre szórja.
Egy-két kis madárka lerepül hozzája,
Fölszedi s ajakán zeng a hála-nóta.*

*Akkor előveszi ő is furulyáját,
Fújdogálja rajta szépen a nótáját.
Fújja, fújja, fújja, szomorúan fújja,
A kicsi bojtárnak miért van nagy bújja!*

*Legelteti nyáját nem messzi egy juhász,
Megy oda, hol az a virágteli fa van.
Így szól a fiúhoz, aki ott furulyáz:
„Nem úlnál be hozzám szolgálatba, fiam?” ...*

*Megörül a fiú, jaj, hogyan örülne!
Megy már szolgálatba, jaj, hogyan ne menne!
A dalos madártól üzeni anyjának,
Mondja meg: jó dolga van már a fiának.*

Iduska mesét olvas.

Kétágú, öreg fűzfa derekán üldögél egy kis lány. A haja aranyszínű, a szeme kék, a ruhája fehér, a neve pedig Iduska. Az egyik kezében könyvet tart, a másikban virágos ágat. Ezt a mezőn, a vadvirágos Balaton partján szakította, amazit az iskolában kapta, amért az első volt. Kedves és illatos a virágos ág, drága és becses a kis könyvecske.

Úgy ül Iduska az öreg fűzfa derekán, mintha valami karosszékből ülne. Feje fölött susogó lomb-sátor, lába alatt kék, piros és fehérszemű virágok

nevetgélnek. A távolban pedig egy kékszínben pompázó óriás tükör csillog. Első tekintetre olyannak tűnik föl, mintha egy darab égboltozat volna.

Átellenben, túl a vizen egy kétágú torony integet: az meg a tihanyi templom tornya. Ott áll a hegyen, a Balaton fölött, sok száz év óta, régebben még mint ez az öreg fűzfa.

Be jó dolga van Iduskának, hogy a nyarat ilyen gyönyörű helyen töltheti el! Nézi is a hullámozó kék vizet, a távoli kétágú tornyot. Hallgatja is a méhe zümmögését, a habok zúgását, a madár énekét. Mindnek egybeolvad a hangja és mind azt mondja:

— Óh be szép a nyár a Balaton partján!

Iduska szíve megtelik a természetnek ezerféle gyönyörűségével. Szívja a friss levegőt, kinyitja a kis könyvet és olvas. Mese, mese... Óh, be szép az a mese is!... Volt egy tündér, ott éldegélt fényes várában valahol a Balaton fehér habjában. Néha kinyitotta fehér várának gyémánt kapuját.

Ezüst csengő zendül,
Gyémánt kapu tárul,
Szóló szőlő csengve,
Arany alma zengve
Köszönti az ágrul.

Akkor kiszállt a tündér és átsuhant a földön, az emberek között. A keze tele volt kincssel, a szíve jóssággal, szeretettel. A szomorút a szíve kincsével vigasztalta meg, a szegényeket azzal, amit a kezében hordott. Mert ez a tündér a jóság tündére volt. Amerre szállt, nyomában eltűnt a fekete bánat, s kinyílt az öröm mosolygó piros virága. Nem látta soha senki, de érezte ezer meg ezer szomorú, szűkölködő szív.

Azt gondolja magában Iduska, mikor a mesét elolvassa:

— Mért nem születtem én ilyen tündérnek! Ott laknám én is a Balaton fehér habjában, úgy szállnék én is az emberek között kincsel a szívemben, a kezemben.

Megsejti a gondolatát a kis madár, aki ott dalolgat az öreg fűzfa ágán. Azt mondja Iduskának:

— Aranyhajú kis lány, tündér vagy te is.

— Nem én, kis madaram, én Iduska vagyok. A tündér láthatatlan, ott él a Balaton habjában.

— Igazad van, Iduska, a tündér láthatatlan, de nem lakik ám a Balaton habjában, hanem a jó emberek szívében. A te szívedben is ott lakik!

— Az én szívemben is! . . . — mondja Iduska csodálkozva, és elgondolkozik a dalos madár szaván. — Hiszen ha itt lakik, akkor nekem is jól kell tennem! Jaj, Istenem, hát én nem ismernék szomorú, szegény embert!

Akkor jut eszébe Iduskának az öreg mosónéjük, aki már egy hét óta ágyban fekvő beteg. A jó Zsuzsi néni, aki olyan szépre, fehérre mossa mindig a ruhákat! Símára vasal minden ráncot, eltüntet minden kis foltot. Ott fekszik most kis szobájában, tán nincs is mellette senki! És bizonyosan nagyon szomorú, hogy annyi embernek mosta szépre, fehérre a ruháját, s azok közül meg nem látogatja, meg nem vigasztalja senki.

Iduska leugrik az öreg fűzfáról. A szagos, mosolygó vadvirágokból bokrétát köt és haza siet.

— Hová mégy, Iduska? — kérdezi az anyja.

— A jó Zsuzsi nénihez, aki most beteg. Elviszem

neki ezt a virágot, amiért fehérre mosta annyiszor a ruhámat.

— Akkor megállj, kis lányom, én is küldök neki valamit.

S az édes anya elővesz egy kis kosarat, meg-
rakja finom tésztával, édes süteménnyel, befőttel,
minden jóval, amit a beteg szeme, szája megkíván.

Iduska egyik kezében illatos vadvirág, má-
sikban egy telisded-teli kosár s úgy megyen egy
kis ház felé, amelyikben a Zsuzsi néni lakik.

Igaza van a kis madárnak, hogy a jóság tün-
dérének nem a Balaton habjában, hanem a jó embe-
rek szívében van a vára.

Tibor úrfi kapitány . . .

*Tibor úrfi kapitány,
Vágtat lüzes paripán,
Még sem esik le róla —
Bár szikrát hány büszke lova
Patkója.*

*A baromfi-udvaron
Szörnyű nagy a vigalom,
Liba, kacsza, tyúkanyó
Kiabálják: „Kapitány úr,
Hóhahó!”*

*Kakas koma kevélyen
Nagyot rúg a szeméten.
A kapitányt neveti,
Sárga lábán sarkantyúját
Pengeti.*

*„Hová, havá, kapitány,
Azon a faparipán?
Vigyázz, tüzes egy állat,
Földre vet, ha nagy haragja
Föltámad!”*

*„Kakas koma, csendesedj,
Kis pej lovam le nem vet,
Engem elvisz csatára,
Neked fricskát nyom a fejed
Búbjára!”*

Egy kosár szamóca.

I.

Volt egyszer egy falu, annak a végén egy kis kunyhó, abban a kunyhóban egy beteg özvegyasszony. A szegény asszonynak senkije, semmije se volt már a világon, csak egy kis fia, akit úgy neveztek, hogy Dani.

Ez a kis fiú reggeltől estig ott ült az édes anyja ágya mellett, és vigasztalta, ápolta a nagybeteget, ahogy csak tudta. Megleste minden mozdulatát, megsejtette a gondolatát is.

Odakint a virágos mezőn süttött a nap, énekeltek a vidám szavú madarak. A kis Dani mégis úgy látta, hogy az égen szomorú fellegek suhannak át. Ezek a fellegek aggódó szívének a gondolatai voltak.

Azt mondja egy reggelen, napfényes, tiszta reggelen a beteg asszony a fiának:

— Megenném egy pár szem szamócát. Ha nem volna ide oly messze az erdő, bizony elküldenélek, Dani fiam.

— Hátha a világ végén volna az az erdő, még akkor se volna messze, édes anyám! — mondta a fiú s egy szempillantás alatt kiperdült az ajtón és már ott járt a nagy erdő tájékán.

Kérdezte az útmenti fa, a virág, a madár:

— Hová, hová oly sietve?

De csak alig hogy felelt nekik:

— Zöld erdőbe piros szamócaért beteg édes anyámnak.

Nem kellett sokáig keresgélennie, egy akkora szamóca-mezőre bukkant, hogy a végét is alig látta. Ezer meg ezer piros szem mosolygott feléje; azt se

tudta, melyiket szakítsa le. Tellett a kis kosárka, már csak néhány szem hiányzott, hogy színültig legyen. Hát éppen akkor, abban a pillanatban ott terem egy mogorva arcú erdő-csősz.

— Jaj Istenem! — mondja a fiú ijedten.

— Szabad-e itt szamócát szedni? — kérdezi szigorú szóval a csősz.

— Beteg édes anyámnak viszem.

— Azt mindenki mondhatja, gyerek!

— Nem hazudok, csősz bácsi, kérem szépen.

— Az már mindegy, fiam! Ez az uraság erdeje. Akit szamóca-szedésen kapok: az büntetést fizet. Van-e öt forintod?

— Egy fillérem sincs.

— Hát akkor elviszem a kabátodat.

— Tíz napig dolgozom, csősz bácsi, az uraság földjén, csak engedje ezt a kis kosárra valót hazavinnem.

— De ki biztosít arról, hogy nem szököl meg a munka elől?

— Senki más, csősz bácsi, mint én. De én helyt állok a szavamnak. Holnap reggel itt leszek.

A csősznek megtetszett a fiú szerény, de őszinte, határozott szava. Ránézett, mintha a lelkében kutatott volna a tekintetével és így szólt:

— Igen becsületes arcod van, elhiszem, amit mondasz. De holnap reggel itt várlak ám!

— Isten áldja meg, csősz bácsi! Várjon, itt leszek.

Hej, be elfeketült volna Dani szemében az egész világ, ha nem lett volna kezében az a kosár illatos, piros szamóca! Csak azt nézte, annak az üde piros-

ságát; csak az édes anyjára gondolt, akinek az óhaj-tását teljesíti véle.

Mikor a beteg asszony evett a friss szamócából, megcsókolta a fia kipirult orcáját és csak annyit mondott:

— Megáld majd az Isten, drága fiam, Danikám! Mintha jobban érezném magamat már is!

II.

Másnap reggel a kis Dani pontosan ott várta a csősz, hogy ígéretét beváltsa. A piros szamócák mosolygó szeme mintha biztatta volna:

— Ne félj, Dani, ne búsulj!

A fiú nem is búsult valami nagyon. Tíz napig dolgozik, aztán rendben van a dolog. Megéri az a szamóca, tegnap jobban érezte magát tőle az édes anyja.

A csősz is megérkezett és elvezette őt egy nagy kukorica-táblához.

— Itt kell dolgoznod, Dani, napestig! Itt a kapa, napszállta után tedd le, aztán haza mehetsz!

Dani úgy tett, ahogy mondták neki.

Másnap reggel már egyenesen a kukorica-táblához tartott; nem is várta be a parancsot, sem a csősz, vette a kapát és neki vágott a göröngyös földnek. Szépen, lelkismeretesen kapált, akárcsak egész nap ott állt volna háta mögött a csősz.

Harmadnap reggelén is pontosan beállított. De akkor már ott várta a csősz. A fiú illedelmesen köszöntötte és fogta a kapát. Mire így szólt hozzája a csősz:

— Tedd le, fiam, azt a kapát! Nem kell már többet kapálnod!

— Nem-e? — csodálkozott Dani.

— Próbára akartalak tenni, tudni akartam: szereted-e igazán az édes anyádat? Szótartó, magyar fiú vagy-e? Látom már, hogy az vagy. Most tudd meg, hogy én se vagyok erdő-csősz, mert én a tündérkirály vagyok. Kívánj tőlem valamit, amit akarsz. Teljesítem, mert érdemes vagy reá.

Hej, dehogy is kellett sokáig fejét törnie Daninak. mit kívánjon! Ha álomból ébresztik föl, akkor is azt. rebegte volna:

— Gyógyuljon meg az édes anyám s viruljon ki megint kedves, kicsiny házatája!

— Jól van, Dani fiam, kívánságod beteljesül: Eredj haza!

Egy pillanat s a tündérkirály eltűnt szeme elől.

Köd előtte, köd utána,
Esett Dani ámulásba,
Nem mert hinni a szemének...
Tán álom volt és fölébredt?
Vagy valami bohó tréfa?
Elkövetnek ilyet néha!...

Hanem azért csak megindult s ment, mendegélt hazafelé. Az útmenti fák virágot hullattak fejére, a madarak csicsergő nótával kísérték...

Alig ismert rá, mikor a faluhoz ért: elhagyott kis kunyhójukra. Gyönyörűséges kis házikó állt a helyén, galambdúcos kis kapuval, orgonafa-kerítéssel. Kezét se merte volna a kapu-ajtó kilincsére tenni, ha nem megy elébe onnan belülről az édes anyja, ha meg nem öleli, ha meg nem csókolja.

A kis furulyás.

*Ezt az öreg fűzfát
Nagyapám ültette,
A kis palak partját
Árnyékossá tette.*

*Ágából csináltam
Zengő furulyámat.
Hallgasd meg, kis madár,
Az én szép nótámat!*

*Hallgasd meg, kis madár,
És dalold utána:
Hiszen ez a szép dal
Nagyapám nótája!*

Királylány és pásztorlány.

Tavaszi nap korán reggelén fölébredt a gazdag király lánya. Körültekintett a ragyogó szobában és nem látott ottan senkit sem. Boldogan dugta ki aranyos fejét a fehér selyempárnák közül.

— No, hála Istennek, végre egy perc, amikor magam vagyok! Milyen jó így egyedül, szabadon!

Mert a szegény királyleány minden lépését, minden mozdulatát figyelemmel kísérték. Sehová nem volt szabad egyedül mennie. Mintha fogoly lett volna abban a se vége, se hossza királyi várban. Édes apját, édes anyját olyan keveset látta, mintha nem is laktak volna vele együtt, egy fedél alatt. Idegenek nevelték, idegenek szerették — idegenül. Az egyik udvari dáma arra tanította, hogyan lépjen; a másik

arra, hogyan egyék és hogyan köszönjön; a harmadik idegen nyelvekre tanította; a negyedik zongorára meg énekre. Szóval mindenki oktatta és senki sem szerette igazán.

Sietve ugrott ki az ágyból, próbált felöltözködni, de bizony az kéztől esett neki egy kicsit. Hisz eddig még sohasem öltözködött maga, mindig mások öltöztették. Mikor nagynehezen elkészült, oda sietett az ablakhoz, és kitárta. Oh, be szép volt a reggel! Mosolygó rózsák köszöntötték, dalos madarak kívántak neki jó reggelt. Zengő szavú pintyőke szállt az ablaka alá és így zengett:

Jó reggelt, jó reggelt,
Gazdag király lánya!
Mit csinálsz, mit csinálsz
Gyémánt kalitkába,
Fényes palotába?

Csapongó lepke szállt az ablakba hajló ágra s az is így szólt:

Csali mese, csengő,
Jaj de szép az erdő,
Szebb a mező, róna,
Mint a király vára,
Gyémánt kalitkája!

A királylány gondolt egyet. Ott hagyja a fényt, a pompát, az udvari dámákat. És kiosont a várból. Nem sokat tétovázott, hanem amint elgondolta, meg is tette. Kiért a szabad mezőre, a nagy beláthatatlan rónára. Hófehér arca kipirult a szaladásban s olyan lett, mint a vadrózsa.

Bátortalanul állt egymagában, nem tudta, mitevő legyen. Valakit keresett, akitől tanácsot kérjen. Istenem,

még sohase járt egyedül! Láta töprengését a pipacs,
így szolt hozzá a búzavetésből:

Adj'isten, királylány,
Hová oly szaporán?
Hogy tetszik a világ?
Szép-e a vadvirág,
Kakukfű, szarkaláb?
Jó-e a szabadság?

A többi virág is köszöntötte, mindenik kérdezett tőle valamit. Most már neki bátorodott a királylány, hiszen ott mindenki szerette. Útnak eredt a mosolygó mezőn, ment mendegélt. A forró napsugár össze-vissza csókolta halavány orcáját, a puha fűszál fehér selyem cipellőjét. Szeretett volna ugrálni, talán cigánykereket is vetni, de ő ilyesmit nem tudott. Őt csak hajlongani, bókolni tanították a komoly udvari dámák. Ha legalább valami víg dalt tudna, gondolta, hogy most énekelhetné! De őt idegen dalokra tanították. Próbált is egyet belőlük, hanem az oly különösen hangzott abban az illatos, tiszta levegőben. A virágok oly furesán bujtak össze a dal hallatára, mintha kinevették volna. Abbahagyta. Abba bizony mert sokkal szebbet hallott a mezőn, egy kis libapásztorlány ajkáról. Odament hozzá.

— Hogy hínak téged? — kérdezte a libapásztorlányt.

— Juliskának. És téged?

— Arankának.

— Hej, milyen szép neved van! Úgy-e te úri leány vagy? Hiszeny arany patkó van a selyem cipellődön!

— Én a király lánya vagyok, Juliska.

Most csodálkozott még csak a bámész kis pásztorkislány.

— Ne mondd! Te a király lánya vagy? Hát hogy jutottál ide? Hol van az arany hintód?...

— Kiszabadultam a palotából. Nem akarok királylány lenni.

— Nem-e? Királylány nem akarsz lenni?

— Nem bizony.

— Istenem! — sóhajtott Juliska. — Csak én lehetnék az! Sohse jönnek ide libát őrizni.

— Tudod mit, — mondta a királylány — cserélj velem! Ugyis úgy hasonlítasz hozzám, mintha a tejtésztvérem volnál. Nem kell csak a ruhánkat fölcserélni. Cseréljünk ruhát és menj helyettem a palotába, engem már úgy is keresnek ottan. Mert nem szóltam senkinek, kiszöktem.

— Milyen jó kedved van, király lánya! Bolonddák akarsz tenni, úgy-e?

— Nem én, Juliska, nem tettem én még senkit se bolonddák. Mért tennélek téged! Nos, cserélsz-e?

— Cserélek én szívesen. Jobb királylánynak lenni, mint szegény libapásztorkislánynak.

Azzal szépen át is öltözködtek. Juliska ment a fényes királyi palotába, a királylány pedig őrizte a libát. Papatyi, papatyi, hívogatta magához a kis fehér jószágot. Azok meg feléje nyujtogatták piros csőrüket és körülvették, mintha már rég ismerték volna. Adott nekik a fekete kenyereből, becézte őket és nagyon boldog volt. Este kemény szalmazsákra feküdt, de olyan jól aludt rajta, ahogy még sohasem. Másnap megint a mezőre ment.

A Juliska anyja reggel megölelte, megfésülte,

megcsókolta, puha kenyeret tett a kis tarisznyájába és elkísérte a falu végéig.

— Istenem, Istenem! — mondta örvendezve a király lánya, — milyen nagyon szeretik a libapásztorleányt!

Pacsirta énekelt a kék levegőben; arra figyelt, most már attól tanulta a nótát. Illatos volt a levegő, mosolyogtak a vadvirágok, ugrálhatott, tehetett, amit akart. Egy-egy tüske meg is vérezte a fehér lábát, de bizony az se fájt úgy, mint mikor a komoly udvari dámák tanígtatták szeretetlenül. Nem is gondolt arra, hogy ennek a gyöngy-életnek valaha vége is szakadhat.

Harmadnap kora reggel nagyhirtelen ott termett Juliska. Az arca sápadt volt és majdnem sírt, mikor beszélni kezdett:

— Eredj csak vissza, Aranka, nem akarok én királylány lenni. Nem csókol meg engem a te anyád még egyszer sem, nem ő adta nekem a falatot, nem ő fésülte meg arany hajamat. Jaj de hideg nénik azok az udvari dámák! Hiszen azoknak jég a szavuk is, jég a szívök is. Nem akarok én még királylány se lenni az oldaluk mellett! . . . Az én elfelejtett édes anyámhoz akarok visszamenni . . . Papatyi, papatyi, szép kis libáim, — fordult feléjük örömmel, közéjük ült, hogy beszélgethessen velük.

A kis királylány szomorúan nézte a dolgot. Levetette a Juliska ruháját, fölvette drága királyi gúnyáját és ment haza a királyi palotába.

Szomorúan gondolta magában:

— Miért nem lettem szegény libapásztorlány! Mért lettem gazdag király lánya!

Azért ne irigyeljétek a királylányok sorsát!

A gasdagabb.

*Fényes hintó vágtat,
Por kél a nyomába',
Benne ül egy diák,
Büszke, mint a páva.*

*Héttornyú kastélyban
Vár reá az apja . . .
De a temetőben
Alszik édes anyja.*

*Utólér a hintó
Egy másik diákot,
Ballag haza felé,
Tép egy-egy virágot.*

*Poros a cipője,
Nehéz már a lába,
De a fényes hintót
Nem irigyli, — szánja.*

*Hiszen ő gazdagabb,
Reá ketten várnak:
Két szelíd lakója
Szalmatetősz háznak.*

*Édes apja ott áll
A kertjük végében,
Édes anyja pedig
Kalácsot süt épen.*

A negyvennyolcadiki lányok.

*Fonnak, fonnak a leányok,
Cserkoszorút fonnak,
Hős csatából hazatérő
Vitéz magyaroknak.*

*Fonjatok csak lelkes lányok,
Imhol a vitézek,
Cserkoszorút a fejére,
Aki legvitézebb!*

*Leng a zászló, pereg a dob,
A faluba vannak,
Magyar lányok koszorúkkal
Elejbök szaladnak.*

*Rongy: ruhájok, seb: a testök,
De a szemök bátor,
Hősi sarjak így érkeznek
Haza a családból!*

*Szabadságot, magyar hazát
Minden ajak éltet,
S koszorúzott fejjel állnak
Mind a hős honvédek.*

*Magyarlányok, magyarlányok,
Isten áldjon érte,
Vitézeknek ez a legszebb
Örök ékessége!*

A jó szívnek arany a gondolatja.

Juliska az ablak mellett ül és olvas, olvas. Az ablak szárnya ki van nyitva és az udvarról behallatszik a szobába a turbékoló galamb szava. Jaj, de vigan turbékol az a galamb! Vajjon minek örül annyira? Hát a ragyogó napsugár kinek a kedvéért táncol a Juliskáék ablakán?

Biz azt nem tudja mindenki, de tudom én.

Azt mondja a galamb:

— Be szép könyv lehet az a te könyved, Juliska, hogy olyan nagy figyelemmel olvasod!

— Gyönyörű könyv ez, turbékoló galambom! Nem is olvastam én még szebbet ennél.

— Ugyan mondd meg már, Juliska, miről is szól az a könyv?

— Jóságról, szeretetről. Minden szava egy-egy csengő arany.

A tavaszi napsugár mindegyre táncol, táncol az ablak üvegén és azt suttogja:

— A szeretet, a jóság a legszebb. Még nálam is tündöklőbb.

Tarka lepke vidáman karikázik a pesti ház ablaka alatt.

Juliska pedig ül, olvas és nem is látja a ritka vendéget: nagyvárosban a lepkét.

A lepke a városligetből szállt oda, mert ő is hallotta már a Juliska könyvének a hírét. Sebes szárnya van a jó hírnek, sebesebb még a lepke szárnyánál is.

Karikázik a lepke, szép színes szárnya meg-meg

csillan a napfényes levegőben. Kíváncsian tekint be az ablakon és megkérdezi:

— Hol vetted azt a szép könyvet, Juliska?

— Hol vettem? Hát a tanító nénitől kaptam.

— De a tanító néni nem ad ám minden gyereknek könyvet. Vajjon neked miért adta?

— Miért adta, miért adta! Tarka lepke, ejnye, de nagyon kíváncsi vagy!

A kis Juliska nem igen mondaná meg, miképp jutott ahhoz a kedves könyvhöz. Hanem az öreg galamb, aki már régen ismeri Juliskát, megereszti turbékoló hangját és elmondja ő. Tudja már azt a történetet. Szép történet, hallja meg más is.

... A negyedik osztályban kihirdették, hogy a következő hét keddjén elmennek az Uránia színházba. Aki el akar menni, vigyen húsz fillért. Azoknak a nevét aztán följegyzi a tanító néni s átadja az igazgatónak.

Az Uránia egy kedves kis színház. Tanúlságos, ismeretterjesztő dolgokat adnak ott elő. Megmutatják képen, megmagyarázzák szóval: milyen például a haza földje, népe, mivel foglalkoznak az emberek, hogyan aratnak, hogyan másszák meg a hegyeket, hogyan halásznak a Balatonban s a többi. Nincs ennek a színháznak más baja, mint az, hogy pénzbe kerül. De erről már nem tehet senki a világon.

A negyedik osztály leányai megkérdezték, hogy mit fognak látni az Urániában?

— A Magas-Tátrát, Magyarország legszebb és legmagasabb hegységét, — felelte a tanító néni a kérdezősködőknek.

A leányok arca kiderült, a szemök csillogott.

Végre megismerik azt a híres-nevezetes hegy-

séget, amelyről már eddig is sokat hallottak az iskolában. A sok nevető szem közül legjobban ragyogott a Juliska szomszédjának, Verának a kék szeme. Nagyon egyszerű kis ruhája volt, de nagyon tisztán járt mindig az iskolába. Lenszínű haja egy kis kék pántlikával volt átkötve és a leckéjét úgy mondta, mint a vízfolyás. Mindenki szerette, a tanító néni meg sokszor példa gyanánt említette a többieknek.

Vajjon miért ragyogott a Vera kék szeme?

Nem azért, hogy majd ő is elmegy a színházba, nem. Szegény özvegy anyjának nincs effélére pénze, nem is kérne a világért se. Kék nefelejcs-szeme azért ragyogott, mert annak a Magas-Tátrának a tövében van egy kis falu, amelyben ő született. Két éve mult mindössze, hogy eljöttek onnan az ország fővárosába.

Abból a kis faluból hányszor el-elnézegette a Tátra égbenyuló csúcsait. Télidőben hó borította s hideg szél fújdogált zord tájékukon. De nyáron megszépült ott minden. A csúcsok magasan meredtek az ég felé, láboknál kizöldült az erdő, mező, megelevenedett a vidék s megnépesedett a városból érkező nyaralókkal.

Szinte érezte, hogy meglegyinti arcát a friss fuvalom. Szinte látta a bolyongó felhőt, amint megakadt a hegy oldalán s ott vergődött a kopár sziklákön.

És mikor később hazafelé lépegetett az iskolából, elmondta az úton Juliskának, hogy az a Magas-Tátra neki a szülőföldje.

Olyan szeretettel rajzolta le a tájékát, olyan élethíven csevegett róla, hogy Juliska már-már a lelke elé tudta képzelni az egészet.

— Ha csak valamivel jobb módban volna édes anyám, — végezte a szót a kis Vera, — bizony kérnék tőle húsz fillért. Nem adnám semmiért, ha viszontlátnám az én drága, kedves szülőföldem képét abban a színházban.

Olyan lélekből fakadó, őszinte hangon mondta ezt, hogy Juliskának megesett a szíve rajta. Ámde ő is szegény leány volt, neki se volt többje, mint épen az a húsz fillérje. Hogyan segíthetett volna rajta!

Mégis történt valami.

Azon a bizonyos kedden a Vera nevét is felolvasta a tanító néni azok közt, akik az Urániába mentek. A kis leány úgy meg volt lepve, hogy még. Szíve hangosan vert a nagy örömtől. Hát még amikor meglátta a szép képeket, amelyeken megelevenedett szülőföldjének rég nem látott tája.

Az előadás után a tanító nénihez sietett és boldogan köszönte meg neki, hogy elvitte.

— De édes kis leányom, hiszen nem én vittelek el. Magad fizetted meg. A te pénzedet hozta hozzám a Juliska.

— A Juliska?

— Ő bizony.

— Tanító néni, kérem, nem adtam én a Juliskának egy fillért se, mert nekünk nincs pénzünk. Akkor ő a maga pénzét adta oda, most már tudom.

— De miért tette volna? — kérdezte a tanítónő megütődve.

— Azt mondtam neki, hogy nagyon szeretném látni én is a Magas-Tátrát az Urániában, mert az az én szép szülőföldem. Ó, milyen jó leány az a

Juliska! Áldja meg az Isten a nemes szívét. Hisz én ezt meg se érdemeltem tőle.

A tanítónő szemében könny reszketett.

— Örülök neki, leányom, hogy ilyen arany szíve van a Juliskának. Sohse feledem el a cselekedetét, — mondta boldogan.

Másnap reggel egy könyvet vitt az iskolába a tanítónő. Szép, új könyv volt, az első lapján tulajdon kezeírásával ez volt írva: „A jó szívnek arany a gondolatja!” S utána szépen a Juliska neve.

Az imádság után az asztalhoz hívta a jólelkű leányt s megható szavakkal adta át neki a könyvet:

— Ne feledd el, Juliska, hogy akinek jó szíve van, az a legnagyobb kincset hordja keblében! Ez a kis könyv emlékeztessen erre egész életeden át!

... Turbékoló galamb, énekelj a Juliska nemes szívéről, fényes napsugár, táncolj az ablakán! Tarka lepke, szálldogálj tovább, vidd el a jó leány hírét: Pestre, Budára, az egész országba!

Ősz és tavasz.

Szállingóznak a levelek
Hervadt liget bús tarlóján,
Öreg honvéd ott lépeget,
Ottan biceg a mankóján.

Gyöngye szeme könnybe lábad
Sárga haraszt susogásán,
De szívében bú nem támad,
Elmereng hős ifjúságán.

A tavaszon, melynél szebbet
Az ő szeme még nem látott :
Harcba szállt a férfi, gyermek,
Kivívni a szabadságot.

Kertjükben a rózsák nyíltak,
Ő is indult a csatába,
Véráztatta csatásíkon
Ott is maradt egyik lába,

Óh, hová lett az a szép kor,
A szabadság szent tavasza,
Vissza jön-e még majd egykor,
Megcsapja-e még illata ?

Így sóhajt az öreg honvéd,
Amíg a fa lombját szórja . . .
S egy kis fiú épp arra lép,
Kezében friss, üde rózsák.

Ki tudja, hogy kinek vette,
Ki tudja, hogy kinek szánta . . .
De mást gondol most a lelke,
Amint az agg harcost látja . . .

Szállingóznak a levelek,
Hervadt liget bús tarlóján,
Öreg honvéd ott lépeget,
Ottan biceg a mankóján.

Friss rózsát tart a kezében
Meg-megáll és nézegeti —
Lombkavaró őszi szélben
A tavaszról mesél neki.

Jánoska.

Jánoska édes apja budapesti gázgyári munkás s ez oknál fogva közel is laknak a gyárhoz: a Tisza Kálmántéren. Hatalmas sétatér ez, akkora, hogy Budapesten nincs is nagyobb nála.

Jánoska épen most is ott áll kicsiny szobájuk egyetlen ablakában s elnézi a nagy teret, a letarolt fák barna ágait. S ahogy szemlélődik: megered a hó és hull, hull akkora pelyhekben és oly sűrűen, hogy egyszerre fehér lesz minden.

Átellenben a gázgyár fakó kupolái néznek farkasszemet Jánoskával. Komor a tekintetük s a fiú néha kedvetlenül is gondol rájuk, mivel az édes apját nap-nap után ép e kupolák alatt ott tartják fárasztó, nehéz munkában. Mintha fogságban volna ott. Hanem most egyszerre csak megszépülnek. Fehér ruhát öltenek, megelevenednek és szinte mosolyogva szólnak át Jánoskához:

— Ne búsulj, Jánoska, nem vagyunk mi börtönök! Szeretjük mi édes apádat, aki komoly munkával, öreg boltíveink alatt keres mindennap annyit, amennyiből te is, édes anyád is, meg az Iluska testvéred is, mindnyájan meg tudtok élni.

Jánoska azonban most már másra figyel. A tér közepén csata folyik. Öt-hat fiú verődött össze s hatalmas hógolyókkal dobálják egymást. Kemény tusa, de gyönyörű. Jánoskának nagyon tetszik.

A szobában ott ül Iluska is, Jánoska nénje. Épen szólni akar Jánoskának, hogy elvonja a figyelmét. Hanem édes anyjuk beszél az ajtón:

— Gyerekek, ki viszi el édes apátok ebédjét a gyárba?

— Én viszem el! — kiáltja Jánoska, — én, én!

Iluska nem jelentkezik az édes anyjuk felhívására, marad a munkája mellett. De mikor öccse már fölvette a téli kabátját, szerető szóval figyelmezteti:

— Aztán egyenesen vidd az ebédet, Jánoska, meg ne állj valahol! Tudod, hogy a hideg ételt nem szereti édes apánk.

Jánoska nemsokára el is indul. A párologó, ízletes ételt vigyázva viszi a kék edényekben a nagy téren át.

Hull, hull a csillagos hó, káprázik a szeme a nagy fehérségtől. A fiúk hadakozó zsivaja betölti a levegőt. Jánoska úgy szereti ezt a zajt, hát nem is kerüli. Közel megy el a fiúk mellett. Valamelyik közülök egy jókora hógolyót röpít feléje s épen mellen találja. Harsogó kacaj hangzik föl a fiúk hadából. Leteszi szépen az ebédet a földre, fölkap egy csomó havat, golyót gyúr s beáll 'akaratlanul is a csatározók sorába.

Szegény apjuk, bizony hideg ebédet eszik az ma!

— Nem, nem, — mondja Iluska, aki az ablakból nézi, mi történt. Észrevétlenül kiosson a szobából, odasiet a havon árváskodó edényekhez, fölveszi és pár pillanat múlva már ott van a gyár kapujában.

Édes apja jóízűen eszik és megdicséri, hogy ma milyen pompás, meleg ételt kapott. Bizony jól esett néki, így szereti . . .

Jánoska kitett magáért, azt meg kell adni. Úgy megdobálta pajtásait, hogy gyönyörűség volt nézni. Szétkergette az egész hadat.

A győzelem piros rózsája ott virított még gömbölyű arcán, hanem csakhamar el is tűnt onnan.

Hiába nézett jobbra, hiába nézett balra, a kék edényt a párolgó, illatos étellel nem látta sehol.

Eleinte úgy rémlett neki, mintha álmodnék. De csakhamar belátta, hogy nem álom játszik vele, hanem a kegyetlen valóság.

— Az ebédet valaki elvitte, — mondotta, — míg csatáztam.

Ott állt, mintha a lába gyökeret vert volna; szeméből lassankint megeredt a könny. Eszébe jutott, hogy édes apja ma nem ebédelhet. Mit csináljon, hova forduljon most már?

— Megérdemeltem ezt a sorsot, — fakadt ki szomorú szavakkal. — Hej, Iluskám, Iluskám! Nem hallgattam reád!

Alig ejtette ki a nénje nevét, egyszerre hallja a hangját is. Épen visszafelé jött a gyárból.

— Csókoltat az édes apánk, — szólt és kissé mosolygott.

Jánoska nem értette ezt a mosolyt. De mikor meglátta Iluska kezében az ebédhordó kék edényt, lassankint megenyhült szomorú tekintete.

Nénje megsajnálta s csakhamar elmondta, mit tett azalatt, míg ő vitézkedett. Jánoska lehajtotta a fejét s hallgatta a szerető testvér komoly szavait.

— Nem akartam, hogy hideg ételt kapjon édes apánk. Meg akartalak lepni, hogy mire elvégzed a dolgodat, már itt is legyek.

A fiúnak könnyben úszó szeme egyszerre fölragyogott s megfogta nénje kezét:

— Köszönöm, köszönöm, Iluska!

És a fehér hó csillogva szálldogállt a két szerető testvérré.

Téli dal.

*Nincs a fákon lomb, levél,
Kopár az ág, fúj a szél.
Gubbaszkodik a madár . . .
Hol a nyár?
Hol a nyár?*

*Nyúl, őzike didereg,
Minden zajra megremeg.
Itt a széna, kis bohó!
Ugy-e jó?
Ugy-e jó?*

*Befagyott a tó, patak,
Aki fázik, elszalad.
Jó most bunda, takaró . . .
Hull a hó,
Hull a hó.*

Juliska haragja.

Tíz órai szünetkor, az iskola folyosóján élénk zsvaj hallatszott. A lányok jókedvűen sétáltak, ugráltak föl és alá. Olyan volt a széles folyosó mint, valami zsvibongó, megelevenedett méhkas. Döngicsélő, kacagó, csevegő hangokat lehetett hallani mindenfelé.

A lányok között ott sétálgatott a két jó pajtás is: Annuska és Juliska. Szokásuk ellenére nem karöltve sétáltak, nem suttogtak egymás fülébe nevetető, víg szavakat, hanem külön-külön, szinte kerülve egyik a másikat: Annuska a folyosó túlsó, Juliska meg az innenső végén járt-kelt.

Annuska jókedvű volt, Juliska ellenben egy kicsit durcás. Annus kereste az alkalmat, hogy együtt lehessenek, Juliska azonban tüntetően otthagya és más pajtás után nézett.

Mi volt az okozója ennek a feltűnő, rideg

eljárásnak? Egyszerű, nagyon kicsinyes oka volt: egy kis félreértés.

Amint a folyosóra kimentek, Juliskának az volt az első cselekedete, hogy a feléje siető Annuskától elfordult.

— Haragszol? — kérdezte a megbántott leány. Juliska nem felelt, hanem felelet helyett odament egy másik kis leányhoz, karját karjába fűzte és azt mondta:

— Sétáljunk együtt! . . .

Annuska szelíd leány volt, nem haragudott meg Juliskára. Tudomásul vette, hogy ez ma nem akar vele sétálni.

— Lehetetlen, hogy örökre tartson velem haragot, hiszen én nem is bántottam, — szólt magában és sétált egyedül. Ámbátor szívének rosszul esett ez a méltatlan eljárás.

Nemsokára megszólalt a csengő, a lányok besiettek az osztályba, kiki a helyére.

Két óra múlva haza is mentek, de a két pajtás az utcán se ment együtt, mint azelőtt. Juliska egészen más irányba vette az útját, hogy Annusnak megmutassa, mennyire haragszik.

Annuska aznap négy óra után korcsolyázni ment a városligeti tóra. Igazi téli idő volt; a fákról zúzmara, az ereszekről jégcsapok csüngtek alá. A szél néha egymáshoz verte őket, mire egyik-másik lágy csilingeléssel ezer darabra törve, hullott le a földre. Ilyen a tél muzsikája.

Az ezüstös fényű, síma jégpályán villamos lámpák szórták szerte a ragyogó fénysugarakat.

Akkora volt egy-egy villamos lámpa, mint valami szép holdvilág. Száz meg száz ember siklott

tova a ragyogó sugarak fényében könnyed ívekben, kanyarogva, nyílegyenes rohanásban, egyesével, kettesével, hármasával.

A tó fölött, az épület erkélyén zene szólt, amelynek hangjai betöltötték a hideg levegőt s mintha egy kis meleget vittek volna bele. A nagy épülettel szemközt, a tó másik partján, sötét tornyok emelkedtek a vajdahunyadi vár remek másáról, a mezőgazdasági múzeumról.

Víg élet tárult ott a szem elé, mintha nem is zord téli este lett volna, hanem május, amikor a fehér, virágos réten lepkéket kergetnek a gyerekek.

Annuska édes anyja ott maradt az emeleti nagy teremben, ahol az anyák szoktak letelepedni. Egy nagy ablakon át nézett ki a tóra, leánya után, aki már oly szépen korcsolyázott s úgy repült a jégen, mint egy tündér.

Vígan szólt a muzsika. Annuska a zengő ütemre szállt, szállt a nagy jégmezőn. Mikor már megelégelte a nagy utat, a tó egyik sarkába húzódott, ahol csak igen kevesen voltak, hogy tanulhasson. Ő ugyanis megakarta tanulni a nyolcast. (Nem is tud az korcsolyázni, aki még ezt sem tudja!)

Mikor a csöndes sarokba ért, kit lát ottan: Juliskát! Az már javában csinálta a szebbnél-szebb figurákat: a nyolcast, az ötöst, a hármast. Pompásan tudott korcsolyázni, sokkal előbbre volt már Annuskánál. Ez bólintott a fejével, de Juliska, úgy látszik, nem akarta észrevenni. Kedvesen és könnyen fordult, mint a madár.

Annuska azonban nem sokat törődött Juliska hetykeségével, neki indult, próbálkozott s ime már vitte is annyira, amennyire.

Titkos versengés folyt köztük, de nem sokáig.

Annuska, aki megelégette már Juliska okatlan orrolását, elhatározta, hogy többet nem törődik Juliskával, miatta tehet, amit akar.

Egyszerre eközben valami zuhanást hall, olyat, mintha valaki elesett volna. (Nem ritkaság a jégen!) Körülnéz, hogy ki volt, hát bizony Juliska feküdt a jégen s nem bírt semmiképen se föltápászkodni. Annuska szívéből a Juliskára való neheztelés, mint a pára, oly gyorsan elillant, nem is gondolkodott rajta s egy szempillantás alatt ott termett, ahol a baj történt.

— Juliskám, — szólt az elesetthez lehajolva, gyöngéd hangon, — nem tudsz tán fölkelni?

— Nem tudok, felelte Juliska, — úgy látszik, baja esett a lábamnak.

— Kapaszkodjál belém, — biztatta Annus, — majd én segítlek! Vagy hívjam ide az orvost?

— Ne hívd még, Annuskám! — nyögte Juliska. — Add ide a kezedet, megpróbálom, hogy fölkeljek.

Kissé nehezen ment, de valahogy mégis talpra állott. Ha nagyon sajgott is a lába, Annuskára támaszkodva valahogyan ki tudott vánszorogni a partra, ahol már kétségbeesett arccal várta az édes anyja.

Juliskát azonnal bevitték az orvoshoz, aki megvizsgálta s azt mondta, hogy baj nincs, de a lábát nagyon megütötte s most már pár napig borogatni kell.

Egy hét múlva, mikor már elmúlt a baj, Juliska elment Annuskáékhoz s megcsókolta:

— Az első utam hozzád vezetett, Annuska. Bocsásd meg, ha igazságtalanul bántam veled. Megbántam nagyon, mert látom, hogy neked milyen nemes a szíved.

A jóltevők.

*Puha, meleg tolla
Van a kis madárnak,
De nincsen ruhája
Sokszor az árvának.*

*Ráfúj a hideg szél,
Didereg, szegényke.
Merre, hova nézzen ...
Föltekint az égre.*

*A jóságos Isten
Sorsát meg is látja,
Jóltevő lelkeket
Küld le a világra.*

*Áldást szór a kezük,
Szeretelet lelkük,
Egy darab mennyország
Itt a földön tettük.*

Palota és kunyhó.

*Magas, fényes palotának
Ég felé tör sugár tornya,
Homlokáról száz nagy ablak
Néz gőgösen a távolba.*

*Kapujánál két nagy ágyu,
Mint két sárkány: tátja száját...
A virágos angolkertnek
Nyirogatják bokrát, fáját.*

*Ha elhagyod: büszke tornya
Soká csillog még rád fényben,
De a szomszéd határon túl
Eltűnik a messzeségben.*

*Alacsony a szegény kunyhó,
Mégis daltól víg a tája,
Vén diófa áll mellette,
És egy hű eb vigyáz rája.*

*Két ablaka két fénylő szem,
Mely átölel sugarával.
Munkás népét már hajnalban
Költögeti friss madárdal.*

*Ha elhagyod: gyorsan tűnik
Szelid képe, kicsi tája,
De bent marad mindörökre
Szivednek egy kis zúgába.*

Tartalom.

Csodálatos paripa.	5
Egyszer egy kis lepke . . . (Vers.)	8
Iduska várja a tavaszt.	9
Jaj, de szépen dalolsz, lányom! (Vers.)	12
Tündérország.	12
Az elveszett fecske.	16
A kis bojtár. (Vers.)	18
Iduska mesét olvas.	19
Tibor úrfi kapitány (Vers.)	22
Egy kosár számóca.	23
A kis furulyás. (Vers.)	27
Királylány és pásztorlány.	27
A gazdagabb. (Vers.)	32
A negyvennyolcadiki lányok. (Vers.)	32
A jó szívnek arany a gondolatja.	33
Ősz és tavasz (Vers.)	38
Jánoska.	39
Téli dal. (Vers.)	42
Juliska haragja.	42
A jótevők. (Vers.)	46
Palota és kanyhó. (Vers.)	46

Singer és Wolfner kiadása, Budapest.

Havas István ifjusági könyvei.

A várkuti fiúk , regény a mai időből. Mühlbeck Károly rajzaival	Ára K 1.50
Koncz Márton , történet a kurucvilág idejéből. Mühlbeck Károly rajzaival, II. kiadás	Ára K 1.—
A magyar fiú , hét történeti elbeszélés ...	Ára K —.60
Az ihácsi kis kakas , víg elbeszélések ...	Ára K —.60
A tarkői idegen , elbeszélés a mai időből. Mühlbeck Károly rajzaival	Ára K —.60
A beszélő csipke , elbeszélések... ..	Ára K —.60
Csodálatos paripa , versek és mesék	Ára K —.60
Csipkerózsák , versek... ..	Ára K —.60
Uj szavalóköny , a legújabb gyermekköltészetből összeválogatva... ..	Ára K 1.60
Töretlen úton , regény a serdültebb ifjúság számára	Ára K 1.20

BENCE BÁCSI

HISTÓRIÁS TÖRTÉNETEK

IRTA:

HAVAS ISTVÁN

MAGYART A
MAGYARNAK

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
BUDAPEST, ANDRÁSSY-ÚT 10. SZ.

BREITNER KÁROLY KÖNYVNYOMDÁJA, BUDAPEST.

A magyar kovácsok.

Bujdosó Bence, akit a fiúk csak Bence Bácsi-nak szólítottak, világlátott férfiú volt. Sokat látott, sokat hallott, sokat tanult; tudott is sokat. Fehér haja, szép fehér szakálla világosan mutatta, hogy a bácsi nevet már rég kiérdemelte. Hanem a jóságos szeméből olyan élénk, fiatalos tekintet sugárzott, ami még a fehér haját is elfeledtette az emberrel.

A gyerekek nagyon szerették Bence bácsit. Minden örömmel hozzája szaladtak; de a kíváncsiságukat is a Bence bácsi tudománya elégítette ki...

A Derest patkolni vitték. Természetes, hogy a gyerekek is elkisérték s nagyon megtetszett nekik mindaz, amit a kovácsműhelyben láttak. A fújtató, az izzó szénparázs, a tüzes vas, amit a kalapács olyan nagyszerűen idomít: mindez elragadta őket. Sokáig csengett még fülökben a kalapácsütések kedves, ütemes muzsikája:

Üssed, üssed a vasat,

A szép hajnal már hasad...

Marci, aki még csak hat esztendő múlt, ki is jelentette Bence bácsi előtt: ő bizony kovács lesz, mire megnő.

— Szép régi magyar mesterség, — jegyezte meg nagytudományú Bence bácsi.

— Van már, nemde, százesztendős is? — kérdezte az egyik fiú.

— Ezer esztendősnél is öregebb az már, gyerekek. A kovácsok Árpád apánkkal jöttek be az országba.

— Honnan tudja, Bence bácsi?

— Lovon és fegyveresen jöttek be a magyarok, akik a gyaloglást igen lenézték s annyira megvetették, hogy csak a rabszolgáikat járatták gyalog. Fegyver nélkül, kard, nyíl nélkül pedig bajosan tudták volna ezt az országot elfoglalni.

— Az igaz! — szóltak közbe a fiúk.

— Ha igaz, hát akkor ki patkolta a lovat és ki csinálta a fegyvert?

— A kovács.

— Az bizony, a patkoló-kovács, a fegyver-kovács vagy a kardmíves. Ez a kettő a kovácsok ősapja. A pléh-kovács, a drót-kovács és a hajó-kovács már későbbiek, de valamennyi közt legfiatalabb tán a lakat-kovács, akiből idővel lakatos lett.

— Hát ezt meg miből gondolja, Bence bácsi?

— Abból, hogy a régi magyarok nem használták a lakatot, sem a későbbi zárat, mert a sáturnak nem volt ám tölgyfa-ajtaja s így nem is kellett elzárni. Még később se tettek lakatot a faházak, majd a kőházak ajtajára, legfőljebb kallantyút. Ez is csak arra volt jó, hogy a szél ki ne csapja az ajtót.

A magyar ember nemcsak szótartó volt, hanem a más vagyonát is tisztelte. Ha történt is itt-ott, hogy a másét eltulajdonították: azt inkább a szolgaságban levő más nemzetségbeliek követték el. Bezzeg, mikor aztán Felső-Magyarországon elhatalmasodtak a cseh husziták, megszállta az országot a török, majd a zsoldos német had: felvirúlt a lakat-kovácsok ideje. Hét lakatra zártak el mindent s az is hiába volt. Olyan óriás lakatok csüngtek az ajtókról, mint a holdvilág, mégis betörtek a kastélyba, kunyhóba egyaránt. Egy 1679-ből való árjegyzék, amit Obringer Mátyás budai mester adott ki, már harmincfajta zárat és több százféle kulcsot mutat be. Van ott szó kapuzárról, ajtózárról, titkos zárról, bútorzárról stb. Ez utóbbiak sárga és vörös rézből valók, igen szép, izléses művek. Láttam belőlük többet a kassai Rákóczi-kiállítás alkalmával.

— Volt-e ott kard is, Bence bácsi?

— Volt bizony. Egyiket-másikat már a rozsda is ellepte, mégis ott láttam a Rákóczi-kor tiszta hon-szerelmét tündökölni rajta. Szép kardok; fennen hirdetik, hogy a mivesek is remekeltek, mikor csinálták. A szabadság kardja, a hazaszeretet kardja volt mindenik. Tudjátok-e, kik csinálták a kurucok kardját? A rozsnyói kovácsok. Már Thököly Imre uram rendelésére is gyártották ők a sok kuruc-kardot. De mikor a fejedelemnek itt kellett hagynia az országot, vége lett a rozsnyói kardművességnek, csupán késeket gyártottak. Hanem abban is úgy reme-

kelték, hogy messze földön kelendő cikk volt a rozsnýói kés.

Várták, egyre várták azonban, mikor toppannak be ismét a városba a nyalka kurucok kardért. Hát azok el is jöttek aztán egyszer! Rákóczi Ferenc kitűzte a szabadság zászlóját, Rozsnýó városában pedig harmincnégy kovácsmester, száztizenhat legény lecsapott pörölyével az üllőre és megindult a munka. Szebbnél-szebb, különbnél-különb kard került ki onnan, még a szentjánoskenyér-kardot is ott készítették.

— Hát ez mi volt?

— Bajonet, amit akkor a kurucok segítségére jött franciák honosítottak itt meg. Ma szurony a neve. Az 1706-ik esztendőben hat és fél ezer bajonétát szállítottak a kuruc-seregnek a derék rozsnýói kovácsok.

Hatalmas nagy vasgyári telep volt akkor a kis Rozsnýó. Külön dolgoztak a kard formájának kikovácsolásával, külön az edzéssel, külön a köszőrüléssel. De magasan, be szépen tündökölt akkor a rozsnýói kardmívesek csillaga. Csak 1711-ben hanyatlott le, akkor, amikor a Rákóczié is. A szatmári békekötés meg is tiltotta nekik a kardkészítést. Újra hozzáfogtak a kések csinálásához, csengett az acél, döngött az üllő. Még az is talán azt kérdezte: mikor jön vissza megint Rákóczi ideje? Várták, várták. Tán még ma is várják.

Hogyan leveleztek a régiek?

A fiúk levelet írtak nagyapónak, aki messze kincses Kolozsvárott lakott. Sok szépet és jót írtak össze. A tele írott levélpapírost pompás borítékba tették, ráírták a nagyapó nevét és lakását, postabélyeget ragasztottak rá s bedobták a levélszekrénybe.

— Holnap délben nagyapó már olvasni fogja, — mondotta Bence bácsi. — Bezzeg a régiek levelezése nem ment ilyen könnyen.

— Hát hogyan leveleztek régen? Mondja csak Bence bácsi!

— Elmondhatom, ha éppen kíváncsiak vagytok rá.

A fiúk Bence bácsi köré telepedtek s hallgatták. Csillogó tekintetük árulta el egyedül, mennyire érdeklődnek a levélírás multja iránt.

— Sok ezer évvel ezelőtt is volt már az embernek írni valója. Acéltolla, levélpapírosa, tintája azonban nem volt. Segített hát magán úgy, ahogy tudott. Sima kőlapra, fakéregre, majd fatáblára, állatbőrre, esetleg alkalmas falevélre írták a levelet. Aztán elküldték valakitől, aki addig ment, mendegélt, míg a címzetthez el nem jutott. Mert nemcsak papírosuk, de rendes postájuk se volt a régieknek. A régi egyiptomiak voltak az elsők, akik a papirus-

bokor háncsából készítették az első levélpapirost. Innen is származott a papiros neve. Az indusok és a kínaiak pálmalevelekre írták mondani valójukat. A régi görögök és rómaiak pedig viasszal bevont táblácskákon leveleztek. A fatábla volt a legegyszerűbb; az érc tábla és az elefántcsont táblácska már az előkelőséget jelentette. Íróeszközül a stilust használták, azt a kis ércvesszőt, amelynek egyik vége olyanformán hegyes, mint a szögé, a másik vége pedig kiszélesedő kis lapát. Arra volt az jó, hogy a viaszlapon elhibázott betűt vagy szót elsimítsa, eltüntesse. Később azután, mikor a rómaiak meghódították az egyiptomiakat, a papirusukat is átvették s a viasztábla a múlté lett, mint sok más; mint később maguk a rómaiak is. A papiruszt követte a pergamen; ezt pedig a rongyból készült mai papirosunk őse szorította ki — jó ötszáz esztendővel ezelőtt.

— Ettől fogva mindinkább szépül és tökéletesedik a papiros és a levélpapiros is. Ritkán egész, rendesen fél- vagy negyedívre írják a levelet, formásan összehajtják s közönséges viasszal ragasztják le. A Kinából származó spanyolviasz mintegy négyszáz esztendő óta divatos és eleinte csak kiváltságos embereknek és városoknak volt szabad használniok. Így például olvashatjuk, hogy mikor Dobó Istvánt, Egervára hős kapitányát zászlós úrrá nevezte ki a király, megengedte neki a spanyolviasz használatát is. A levélboríték nem régi, 1820-ban Angolországban találták föl, azóta elterjedt az egész földtekén.

— Az ősmagyarok, ha ugyan írtak levelet, azt bizonyára rovással jegyezték, minthogy ezt az írásmódot tartjuk a legrégibb nemzeti betűvetésnek. Előttünk ismeretlen jelekkel fába vésték üzenetüket. Szent István királyunk idejében az irogató papok és barátok már latin betűkkel írnak. A leveleket minden valószínűség szerint ebből az időben nálunk is pergamenre írják már. Ránk maradt legrégibb magyar levél: Thurzó Elek országbirónak feleségéhez írt levele az 1525. esztendőből való. A mohácsi veszedelmet követő időből mind több és több levélre bukannak a kutató tudósok. Érdekes felemlíteni, hogy a budai basák a Bécsben lakó Habsburgi magyar királyokkal csak magyarul leveleznek s kérik őket, hogy ők is magyarul válaszoljanak, mivelhogy környezetükben nem akad ember, aki a latin, vagy német írást megértené.

— A napfényre jutott régi magyar levelek egyszerűek, minden mesterkéeltség nélkül valók. Szószaporításnak, üres bókolásnak nyoma sincs bennök. Őszinték, nyíltak; olyanok éppen, mint a romlatlan magyar lélek. Kendnek szólítják egymást az egyenlő rangúak; a magasabb rangbéli: kegyelmed. Egyiknek-másiknak már nagyon is régi a nyelvezete; hangja azonban valamennyinek kedves és csakhamar megszeretjük a levélíró. Szép leveleket írt: Pázmány Péter, Bethlen Gábor, Rákóczi György, Lorántffy Zsuzsánna. Eszterházy Miklós nádor, Zrinyi, a költő, Thököli Imre, Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós stb.

Nem is szólva Mikes Kelemenről, kinek bensőséges, megkapó leveleinél szebbet még tán ma sem írnak. Költőink közül Kazinczy Ferencz írt legtöbb levelet, több kötetre valót. Abban az időben még a költők és írók levélben keresték föl egymást s kérték ki egymás munkáira nézve a véleményeket. Gyönyörű leveleket váltottak egymás közt Petőfi, Arany és Tompa is.

— A régi időben a levélszállítás se ment ám oly könnyen, mint manap, amikor a Budapesten föl-adott levelet már másnap délben Kolozsvárott elolvas-hatják. Volt már akkor is posta, de az gyalog, lovon, vagy legföljebb kocsin közlekedett, nem pedig vasúton. A postásnak azonban sok kiváltsága volt. Mellén ezüsből vert királyi címert viselt. Ahol a napszállta érte: ott vacsorázott és aludt minden fizetség nélkül. Ha kidőlt a lova: minden kárpótlás nélkül akárki lovát elvihette. De ez a posta csak a legfőbb utakon közlekedett s lassúsága és megbizhatatlansága miatt sok panaszt emeltek ellene. Tanúbizonyság erre Kossuth Lajos, aki 1836. október 14-én a következő levelet intézte Ugocsa vármegye főjegyzőjéhez: „Te-kintetes Főjegyző Úr! Becses levele szeptember 20-án kelt, én vettem azt tegnap, október 13-án, jött tehát 23 napig. Newyorkból Havréba, vagy Liverpoolba 20 nap alatt érkezik a postai küldemény. Nincs-e vala-mely kereskedői út, mely Ugocsát Pesttel rendes összeköttetésben tartja? Mert a posta lassú is, költ-séges is, megbizhatatlan is.“

— Így volt bizony, fiúk. Mennyit is fizettek a nagyapó kolozsvári leveleért?

— Tíz fillért, Bence bácsi.

— Nohát száz esztendővel ezelőtt tízszer annyit is fizettetek volna és még tíz nap múlva sem ért volna oda leveletek.

A hajó.

A kertek alatt egy kis patak folydogált, a gyerekek a patak partjára kuporodtak és nézték a vízre bocsátott papirhajókat. Olyik szépen, baj nélkül úszott tova a vízen, olyik azonban csakhamar megakadt, vagy felfordúlt.

Bence bácsi éppen arra sétált. A gyerekek azonnal körülvették, nézze meg a hajóikat.

— Szeretnék hajókázni, gyerekek. Melyitek viszel a hajóján? — kérdezte tréfásan.

Az egyik aztán így szólt:

— Bence bácsi, ment már maga hajón?

— Mentem.

— Jaj, de jó lehetett az! — kiáltották a gyerekek. — De mondja, Bence bácsi, melyik jobb: a tutaj-e, vagy a gőzhajó?

— A gőzhajó a legtökéletesebb.

— Az is a legrégibb, úgy-e, Bence bácsi?!

— Dehogy is! Az a legújabb, tulajdonképpen csak száz éves.

— Hisz az nagyon sok, — szóltak a gyerekek.

— Csakhogy az emberiség már több ezer év óta él a földön. A régiek még a vitorlás hajót sem

ismerték mindjárt. Kezdetben csak egy-egy szálán úszott ide-oda az ember. Később aztán rájött, hogy a szálfa alkalmasabb lesz, ha a belsejét kivájják, hegyet faragnak az elején. A kivájt törzsbe vagy szálfába bele lehet ülni s valami rúddal, lapátfélével tova is lehet mozgatni a vízen. Nagy haladás és nagy diadal volt már ez. Vannak még ma is népek, akiknek még most is ez az egyetlen vízi közlekedő eszközük. Az indiánusok, a hottentották, a madagaszkári benszüllöttek egy-egy ilyen falovon, — mert annak is nevezték a csónakfélét, — hajókáznak, mást még nem ismernek. De hazánkban is van még egy olyan hely, a Dunajec folyó háta, amelyen az utas teljesen ehhez hasonló kivájt fatörzseken utazik. Két-három ilyen falovat szorosan egymáshoz erősítenek, deszkát vetnek által rajta, hogy az utas leülhessen s megindulnak a sebes folyón lefelé. Elül is, hátul is egy-egy tót atyafi irányítja a járóművet, hogy baj ne essék, örvénybe ne jusson és az öt-hat utas gyönyörködhetik abban a fenséges panorámában, amit a Dunajec völgye nyújt a halandónak. Lássátok, gyerekek, ebből lett a csónak, a tutaj, szóval az evezős járómű.

— Hát a vitorlás miből lett? — kérdezték a gyerekek.

— A csónakból, felelte Bence bácsi. — Az ember lassan-lassan észrevette, hogy a szél a vízen úszó tárgyakat tovaűjja. A csónakon aztán kifeszítettek valami lepedőfélét, hogy a szél annál jobban

bele tudjon kapaszkodni s észrevették, hogy a csónak evezés nélkül is szépen halad előre. De csak arrafelé, amerre fúj a szél. Szél ellenében tovább is az evezőt használták. Lassankint aztán mind-nagyobbak lettek a csónakok s így keletkezett aztán a hajó, mely régen tisztán csak fából készült. A vitorlás hajó, vagyis az, amely már a bármely irányból fúvó szelet is tetszése szerint fel tudta használni, mintegy négyszáz esztendősnél alig öregebb. Ilyen vitorlásokkal indult Kolumbusz Kristóf is Amerika fölfedezésére. De az ő vitorlásai még igen gyarlók voltak, óránként alig tudott velük tizennégy-tizenhat kilométert előre haladni. A genovai olasz kereskedők érdeme, hogy a vitorlások a tizenhatodik században már egészen fürgén, frissen és nagy biztossággal száguldottak a hatalmas tenger vizén.

— A következő századnak az elején, 1707-ben, azonban már találkozott egy Papin Dénes nevű német tudós, akinek az az ügyes ötlete támadt: vajjon nem lehetne-e a már akkor ismert gőzgéppel a hajókat is hajtani! Készített hát egyet s elindította a Fulda vizén; majd később a Vézer folyón is tett ilyen kísérletet. De mi történt! A környékbeli hajós-nép nagy veszedelmet látott a gőzgép feltalálásában. Összeesküdtek s rárohantak a Papin Dénes gőzmasinájára és úgy összetörték, szétrombolták, hogy roncsa is alig maradt. Szegény Papin Dénes elszomorodott ezen a kegyetlenségen, visszavonult és nem akart többet a gőzhajóval kísérletezni.

— Száz esztendőnek kellett eltelnie, míg aztán újból fölvelték a gőzgép eszméjét. Fulton Róbert 1803-ban egy olyan lapátkerekes, gőzzel hajtott hajót állított össze, amely a francia Szajna folyón már víz ellenében is képes volt haladni. Ez a Fulton Róbert amerikai gépész és órásmeister volt s mivel itt Európában nem tudott elegendő pénzt szerezni, visszament hazájába s ott küzdött tovább, hogy találmányát tökéletesítse.

— Az 1819-ben induló első tengeri gőzhajónak Európába való eljutását már nem érte meg. 1815-ben nagy szegénységben halt meg. Az a sors érte őt is, ami sok nagy embernek osztályrésze volt, a nyomorúság. Nevét azonban a dicsőség halhatatlan fénye övezi s emlékének ezer és ezer emlékjele a nagy tengereken úszó óriás páncélosok. Úszó acélvárak, amint az új-kor elnevezte őket. E várakban azonban már nem a gőg veti meg a tanyáját, hanem az emberi tudás és haladás termékeit viszik tova, messze vidékekre, ahol még a művelődés a kezdet legkezdetén is alig tengődik.

— No lám, gyerekek, a ti csip-csup papirhajóitoknak micsoda hatalmas testvérei élnek a nagy tengereken! A mi fejedelmi folyamunkon, a Dunán, 1831-ben indult el az első gőzhajó. A Széchenyi István buzgólkodásával megteremtett Dunagőzhajózási Társaság hajója volt ez. A Balatonon csak tizenegy esztendővel később kelt útjára a Kisfaludy-gőzös. Hosszú ideig egymaga hasította a magyar

tenger kéklő vizét. Ma már nincs meg, kötelességét megtette, kivették a forgalomból. De ott van helyette a Baross, a Helka, a Sió, a Zala.

— És a Dunán? Száz meg száz hajó fut föl és le néha naponként is. Így halad a világ, gyerekek.

Az első fizető utas.

— Úgy-e, Bence bácsi, a föltalálók mind gazdag emberek lesznek? — kérdezte egyszer a fiúk közül valamelyik járatlan kis legény.

Bence bácsi elmosolyodott a gyerek kérdésén és így válaszolt:

— Ki gazdag, ki szegény. A régi idők feltalálói nem igen gazdagodtak meg, mert a kor nem értette meg törekvésüket. A gőzhajó feltalálójáról már szoltam egyszer s arról is, hogy teljes szegénységben halt meg. Hogy is hívták azt a nevezetes férfiút?

— Fulton Róbert, — kiáltották egyértellemmel a fiúk.

— Hát erről a Fulton Róbertről tudok egy történetet.

— Mondja el, Bence bácsi! — esdekelték a fiúk?

— 1808-ban készült el Fulton kis gőzhajója: a Klermont s ő nagy örömmel indult el Newyorkból a Hudson folyón észak felé a víz ellen. Egy kis faluig ért és gőzőse kiállotta a próbát. Itt elhatározta, hogy visszafordul s visszatér Newyorkba, ahonnan kiindult. Misem természetesebb, mint hogy

a kis falu népe a partra sereglett, hogy megbámulja az új csodát: „a magától“ haladó gőzhajót. Sokan kételkedtek a dolog lehetőségében s inkább ördögösségnek tartották az új masinát, mint jeles találmánynak. Egyetlen ember akadt csak a falusiak közül, aki csónakba ült s átevezett a csodahajóhoz. A földélzetre lépve Fulton úr után kérdezősködött. Bevezették egy kis fülkébe, ahol a nagy föltaláló éppen rajzait tanulmányozta.

A belépő tisztességtudóan meghajolt.

— Üdvözlöm Fulton urat, — szólt — s ha nem háborgatom kérdésemmel: visszatér-e ezzel a hajóval Newyorkba ?

— Megpróbálom.

— Ha nem venné rossz néven, szeretném uraságoddal visszafelé megtenni az utat!

— Ha önnek megvan hozzá a bátorsága, igen szívesen fölveszem a hajómra.

— És mennyit fizetek ezért önnek, Fulton úr ?

A nagy föltaláló rövid gondolkodás után így felelt :

— Hat dollárt.

A vállalkozó utas szó nélkül kivette zsebéből a bugyellárist és leolvasta a hat dollárt, a mi pénzünk szerint mintegy huszonnyolc koronát.

Fulton kezébe vette a pénzt, hosszasan bámult rá, aztán egy könnyecsepp gurúlt ki a szeméből.

— Bocsássa meg, uram, gyöngeségemet, — szólt, — hogy ennyire ellágyultam, de ez az első

jutalmam azért a tengernyi fáradozásért, munkáért, időért, amit találmányomra fordítottam. Örömet adnék az első anyagi sikerem megünneplésére valami fényes, nagy ebédet, de lássa, sokkal szegényebb vagyok, semhogy ilyet megtehetnék. Ha azonban megsegít az Isten törekvésemben, lesz nekem még több pénzem is.

Az utas szívből kívánt sok sikert a feltalálónak.

Fulton, mint tudjuk, a visszafelé való utat szerencsésen megtette s az utast eljuttatta Newyorkba.

Négy esztendő múlva történt azután, hogy Fulton Róbert ismét gőzösének fülkéjében ült s ismét szerény kopogás után belép hozzá az első fizető utas. Akkor már felragyogott egy időre a feltaláló napja, új, sokkal nagyobb, fényesebb gőzhajója s némi pénze is volt már. Örömében fölugrott székéről, megölelte a vendéget s azonnal lakomára terített, melyen forró szavakkal emlékezett meg a négy esztendővel azelőtt lefolyt eseményről.

Megy a gőzös ...

A fiúk egészen belepirosodtak a vitába. Az egyik azt mondta:

— A kurucok sohasem ültek vasúton, csak a labancok. A kuruc mindig lovon járt.

A másik sem engedett a meggyőződéséből s erősen állította ő is:

— Még Rákóczi Ferenc is vonatra ült, mikor a futó labancot el akarta érni.

Mivel a két párt nem tudta egymást meggyőzni, Bence bácsival akarták a dolgot eldöntetni.

Bence bácsi jóízűen nevetett a furcsa dispután.

— Egyiteknek sincs igaza, — szólt — Sem a kuruc, sem a labanc nem ült vasúton, még pedig azért, mert kétszáz évvel ezelőtt még híre sem volt vasútnak.

— Tyű! — kiáltotta a csöpp Palkó, — pedig most már nekem is van egy kis vasutam.

— Akkor még a királyoknak sem volt vasútja, még játékszerűl sem, mert a vasút mindössze nyolcvanöt esztendő. 1825-ben nyitották meg az első gőzössel vont vasutat Angolországban: Stockton és Darlington közt. Feltalálója egy lángeszű mérnök:

Stephenson György, akinek a neve, akár csak a vasútja, azóta már bejárta a világot. Pedig eleinte, amikor találmányát hirdetni kezdte, mindenfelé csúfolták és nevelték. Londonban, az angol nemzeti muzeumban ott látható az általa alkotott első gőzmozdony. Bizony nem olyan hatalmas, gyönyörű alkotás, mint a maiak! Hanem tanulságos egy ráakasztott egykorú ujságlap, amelyben meg van írva, hogy milyen nevetséges ember ez a Stephenson György. Nem átalja hirdetni készülő gőzvasújtjáról, — írja a csúfolódó ujság, — hogy az kétszer olyan sebesen fog haladni, mint a postakocsi. Aztán ha ez igaznak is bizonyúlna, akkor is lehetetlen amiatt az egyszerű ok miatt, amely szerint a levegő ellenállása áttüzesítené a vasból való gépet és az meggyuladna. Efféléket olvashatunk abban az ujságban, s látva a mai vasút hatalmas kifejlődését, többé nem Stephenson Györgyön mosolygunk, hanem annak az ujságnak a bölcseségén.

A fiúk maguk is megmosolyogták a rosszúl jósoló hirlapot, hanem a Bence bácsi szavai úgy felkeltették érdeklődésüket, hogy most már valamennyien kérték: folytassa tovább!

— Jól van, fiúk, hát elmondom nektek, hogy jutott el a vasút Magyarországba.

— Mondja el, Bence bácsi! Épp arra volnánk kíváncsiak!

A mult század első felében alig volt még házáknak egy-két jól járható országútja. A hegyes

vidéken még csak hagyján, akadt egy-két jól kövezett út, mivelhogy ottan kő is akadt. De az Alföldön! A téli és tavaszi áradások alkalmával tengelyig süppedt a sárba a kocsi. Hat ökör se tudta néha kivontatni onnan. Ilyenkor aztán minden közlekedés megakadt s hiába írt valaki sürgős levelet, a postakocsi ott vesztegelt a sáros úton, csak nagy késéssel érkezett a kitűzött helyre. Néha egy-két hétig is várt valamely közbe eső állomáson. Budapest és Szeged között például semmiféle csinált út sem volt.

Széchenyi, Kossuth és Deák Ferenc, a nemzet haladásának lelkes apostolai, az 1836-iki pozsonyi országgyűlésen, valamint már előbb: írásaikban is többször szót emeltek a rossz utak miatt. Sürgették azoknak a javítását, valamint az akkor már mindenfelé terjedő vasút megépítését. Sok buzdító szó hangzott el, míg végre valamennyire javultak az állapotok s meghozták az első törvényt a vasútról: 1836. május 2-án. Fiume, Bécs, Kolozsvár stb. felé kellett volna megkezdeni a vasútépítést, ahelyett mindössze csak a pozsony—szentgyörgyi vonal nyílt meg 1840-ben, s azt se gőz hajtotta, hanem — lovak. Lóvasút volt a mi első vonatunk. Öt esztendő múlva Nagyszombatig hosszabbodott meg hazánk első lóvasútja. Végre 1846-ban, július 15-én indult el az első magyar gőzös Budapestről Vácra. A megnyitás napján az akkori Pestnek színe-java ott lelkesedett a mai nyugati pályaudvar tájékán s nagy éljenzéssel bocsátotta útnak a délután 4 órakor induló vonatot.

A mozdonyhoz hét vasúti kocsit kapcsoltak, ezek közül az egyik udvari kocsi. Ebben József nádor ült egész családjával együtt. Öt óra sem volt még, a vonat már a váci állomáson fűttyentett. Ezt az utat, ha mindjárt a Palatinus családjáról lett volna is szó, kocsin: félnap alatt lehetett volna csak megtenni. Ma már nem csodálkozunk a pest—váci vonat eme gyorsaságán, de abban az időben még Petőfi Sándor is azt írta „Vasúton“ című versében, hogy „most már az ember is röpi“ és a nap is velük. Azt mondta, hogy „a vasútak a föld erei, bennük árad a műveltség.“ És igaza is volt; ahol a vasút megjelenik, ott az emberi haladás mihamar felüti sátorát. A mi szép és kedves országunk földjét azóta — bár lassan — de már behálózta a sok vasúti vonal; terjeszti a magyarságot, elhozza ide az idegent s elviszi idegenbe drága pénzért cserébe a magyar föld fölös termékét. Hogy is mondja csak a nóta: „Megy a a gőzös, megy a gőzös Kanizsára . . .

— Megy biz az, tovább is.

Emlékezetes fák.

A fiúk kipirosodott arccal, lelkenedezve szaladtak Bence bácsihoz :

— Bence bácsi, Bence bácsi! Amint kitavasodik, fát akarunk ültetni.

— Nagyon szép, csak tegyék meg! Legszebb emlékem egy-egy fa, amit fiatalon ültettem. Milyen fát akartok ültetni?

— Hársfát.

— Hová?

— A tarnaparti honvédsirra.

Bence bácsi alig tudta eltitkolni örömét, amikor a fiúk kedves fogadkozását meghallotta.

— Milyen szépen fog bólingatni, suttogni, zúgni valamikor az a hársfa, ha megnő! Szelid susogása olyan kedves lesz éppen, mint a szivetekben élő hála. Ha pedig a zord szél megzúgatja egykor lombjait: abban a zúgásban megsejtjük az ő dicsőséges, magasztos álmukat, amit a szabadságról ott lenni a sírban is álmodnak. Láttam én már világjártomban ilyen emlékezetes fákat. Mondhatom, mindig nagy lelki gyönyörűséget éreztem. Mert a ti hársfátok emlékfa lesz. De vannak emlékezetes fák is.

— Talán a zborói hársakat is látta, Bence bácsi?! — kérdezték a fiúk.

— Láttam. Ültem én is alattuk, ahol egykor dicsőséges fejedelmünk, Rákóczi Ferenc szötte nagy álmait Magyarország szabadságáról. Sok szépséges, ébresztő levele alá írta: „Kelt a zborói hársak alatt.“ Kétszáz esztendő pergett le azóta az idő nagy orsó-ján s a hársak még mindig ott vannak, még mindig suttognak tán épp az ő törhetetlen honszerelméről, alattuk szőtt nagy álmairól. A környéken lakó nép nagy kegyeletben tartja a zborói hársakat és szebb-nél-szebb, csodásnál-csodásabb történeteket mesél róluk. Egyszer valami kegyetlen, szívtelen embernek elfogyott a fája, kapja kicsi baltáját s megyen kivágni a zborói hársakból egyet. Csapkod a balta, koppan az ütés: mindenik egy-egy kiáltó, zokogó szó. Hallja ezt a favágó is és mintha a szívébe kapna valami. Egyszerre . . . az arca is belesáppad . . . a balta-ütések nyomán piros vér serken ki a fából. Megijed, elhajítja a baltát, fut, fut, ki tudja merre, hová! Tán még ma sem állt meg!

A fiúk csendesen Bence bácsi köré telepedtek és nagy áhítattal lesték minden szavát.

— De nemcsak Zborón, másutt is vannak ám emlékezetes fák. Nyitra megyében Bajmóc gyönyörű várában is mutattak nekem egy öreg hársfát, amely a monda szerint hatszáz esztendő. Még a híres kiskirály: Csák Máté ültette volna. Sok emlékezetes napot látott ez a fa elmúlni és sok nevezetes esemény

játszódott le alatta. Lombjai alatt ütöttek tanyát egykor a cseh husziták s tanakodtak, hogyan tartsák megszállva, hatalmukban tovább is az északi Magyarországot. Bocskay István erdélyi fejedelem ide hívta gyűlésre az ország rendjeit, amikor is fejedelmi székeben e hársfa árnyékos, hűs koronája alatt ült. Itt állítottak fel Rákóczi Ferenc sátorát is, mikor hűséges kurucaival a Vág völgyén táborozott. Egész kis történelem ennek a fának a multja.

— Tud-e még több ilyen fát is, Bence bácsi?

— A majtényi síkon is áll egy magányos fa. Mióta áll? Azt mondják 1711 óta, a szatmári béke megkötése óta. A fejedelem már messze járt az ország határán túl, a kuruc hadak lerongyolódva, éhesen ott rakták le a fegyvert a majtényi mezőn. Károlyi Sándor ott kezdte a békekötést, ott látta a dicsőséges fegyverek lerakását. A kemény, marcona kurucok, akik nevetve néztek százszor is a halál szemébe: szóflanúl könnyeztek. Mikor már elmúlt ez a szomorú jelenet és a nagy síkságot ismét elborította a csend, Károlyi Sándor a tulajdon kezével ültetett arra a helyre egy fát, ahol a béke-alkudozását megkezdette. A fa nőtt, nőtt, kétszáz esztendősen vén fa már. És a béke? Volt is a sanyargatott magyar nemzetnek valaha békéje!

— Trencsén-Kohanócon van egy szép borókafa. Azt tartják róla, hogy a híres Illésházy nádor ültette — kétszáz esztendővel ezelőtt. De valamennyi emlékezetes fánk közt legöregebb a düledező Nógrád

vára udvarán levő hársfa. Erről azt tartja a szóbeszéd, hogy már a honfoglalás idején ott találták őseink. Hogy igazán ezer esztendőös volna, ki tudná azt megállapítani. De hogy régi, régi fa és hogy már régen ez róla a hit: annyi igaz. Ez teszi emlékezetessé. A kis Zsitva folyó torkolatánál is van egy hatalmas tölgyfa. Azt beszélik, hogy alatta kötötték meg a törökökkel 1608-ban — a zsitvatoroki békét.

Van ezenkívül sok olyan fa is az országban, amelyhez nem fűződik ugyan valami különös történeti esemény, de mint régi-régi fa: évszázadok óta áll már helyén. Ilyen a háromszáz éves diósgyőri mogyorófa s ilyen az akarattyai szil, amiről Eötvös Károly írt olyan szépen a Balatoni utazásában. A fát már a régi magyarok is nagyon becsülték, szent fájuk, mint sokan állítják, a diófa lett volna. Annyi igaz, hogy a magyar népdalban még ma is éneklük:

Adjon Isten minden jót,
Diófából koporsót.

Vagyis az örök nyugalom helyére, koporsója fájaul is a diófát kívánja egymásnak a magyar.

Tele van ez az ország düledező várakkal, kastélyokkal, egyéb emlékezetes dologgal. De mindenek közt mintha az emlékezetes fák volnának a legszebbek. Ezek érintik legjobban szivünket, mert a fa él. Azért is, fiúk, csak ültessetek fát! — végezte szavait Bence bácsi.

A rózsza.

A gyerekek a virágos kertben ugráltak és nézték a szebbnél-szebb rózsákat.

— Bence bácsi, melyik a legszebb virág? — kérdezte az egyik fiú.

— A virágok királynéja.

— A rózsza, úgy-e?

— Eltaláltad, — mondotta Bence bácsi. Aztán leült a virágos kertben és mesélt a gyerekeknek a rózsáról.

Három-négyezer évvel ezelőtt is ismerték már a rózsát. Valószínű, hogy még ennél is régebben. Az ókori népek közül kiváló becsben tartották a rózsát a görögök és a rómaiak. Homerosz, a görögök legnagyobb költője rózsaujjúnak nevezi a hajnalt, mely bizonyára akkor is olyan fenségesen szép volt, mint ma. A görögök homlokuk köré rózsát fonnak koszorúba, ruhájukat rózsával díszítik, elhunyt szeretteik sirja fölé is rózsát hintenek. A rómaiak tán még pazarabbul szórják a rózsát: terített asztalaikra, pihenő ágyaikra. Márvány palotáik tornácán rózsafüzéreket himbál a szellő s gépek segítségével a lakmározók feje fölé rózsaszirmokat hullajtanak.

A tél sem akasztja meg a rózsza-áldozatban őket: ott van Egyiptom, termi az Rómának télen át is a rózsát s a gályák illatos rózsarakománnyal eveznek át a Földközi tengeren. A hires, a kegyetlen Nero császár egyik fényes ünnepén százezer korona értékű rózsát szór el vendégei tiszteletére.

Hogy a föld melyik pontjáról szakadt hozzánk a rózsza, ezt nem lehet eldönteni. Sokan a költői szépségű Ródosz szigetét tartják őshazájának. Annyi bizonyos, hogy az óvilágban itt terem a legszebb és legillatosabb rózsza. Ennek a vidéknek a földje különben ma is még tele van vele. Mások viszont azt állítják, hogy a rózsza bölcsője Ázsia középső része s az innen vándorútra kelt népek vitték magukkal a rózsza szeretetét. Nincs is Európában, de tán a világon sem oly művelt nép, mely a virágok királynéját ne szeretné. A törökök is nagy tisztelői a szende gülnek, amint ők a rózsát nevezik. A Balkán-félsziget nagy rózsaterméséből ütik a rózsazsajtot, melynél becsesebb illatot nem ismer a török s egyáltalában a kelet népe.

A középkor lovagjai sokszor egy szál rózsáért vívtak tornát, melyet a királyné nyújtott át a győztesnek. Sok cimer-pajzson is ott diszlett a rózsajelvény. A tündöklő várkertek legszebb ékessége a rózsza. És Velence, a tengerek királynéja káprázatos rózsauinnepeket rendez tovasikló gondoláin s a levegő megittasul az illattól és a felzendülő daltól.

Ma is a rózsza a legkedvesebb virág. A divat

sem tudja leszakítani királyi trónusáról. A hideg Norvégia lakója épp úgy lelkesedik érte, mint a tüzesvérű nápolyi.

A magyar nép is szereti a rózsát. Ahogyan tele ülteti vele virágos kis kertjét, olyaténképp emlegeti dalaiban is. Ami szép és tetszetős, azt a rózsához hasonlítja. A kis lányok is, mikor táncba állnak és körbe táncolnak: nem azt éneklük-e:

Ispiláng, ispiláng,
Ispilángi rózsza,
Rózsza volnék, piros volnék,
Mégis kifordulnék!

A költők a rózsáról írják a legszebb dalt, szobrászok kivésik, festők megfestik s a művészi rózsza éppen úgy megkapja az emberi szívet, mint az igazi. És jól van az, hogy a rózsát ennyire szereti az ember, mert ő a virágok virága és mert:

Ki a virágot szereti,
Rossz ember nem lenet.

Érik a szőlő.

Vidám elevenesség tölti be a ház tájékát, közeledik a szüret ideje, készülődik a ház apraja-nagyja. Nagy öröm a szüret a nagyoknak is. Hát még a kicsinyeknek, akiknek a szeme úgy csillog erre a szóra mint a gyémánt. Bence bácsi alig győz felelni a sok kérdésre, amivel az apróság itt is, ott is ostromolja.

— Régen is voltak szüretelések? Hát olyan régi már a szőlő? — Efféle kérdésekkel állanak elő a kis legények.

Bence bácsi jó szokásához híven megfelel minden okos kérdésre.

— Hogy a szőlő régi növény-e? Régi bizony, olyan régi, mint maga az ember. De hogy mikor kezdték művelni, mikor csinálták az első mustot? Ki tudná ezt megmondani. Annyi bizonyos, hogy amikor Árpád apánk átlépte ennek az országnak a határát, itt már helyenkint viruló szőlőhegyeket talált. De ez természetes is, hiszen például a mai Baranyamegyében már Próbusz római császár ültette az első szőlőt, aki pedig hatszáz évvel Árpád apánk előtt uralkodott ezen a vidéken. A magyarok megszerették

a szőlőt, mívelték és elterjesztették az egész országban. Ősi fészke, úgy látszik, mégis Baranya vidéke, mely vármegyének egyesek nevét is a „bor anya” szavak összetételéből származtatják. Különben e megye címerében is benn látható az a hatalmas szőlőfürt, amit jókora rúdon a bibliabeli Józsuá és Kábel görnyedezve cipelnek vállukon. De a honfoglaló ősök nemcsak Baranyában, hanem a Balaton mentén, valamint a Zala folyócska partjain is gazdag szőlő-ültetésekre akadtak. A kecskeméti öreg szőlőskerteket szintén régi telepítésnek tartják. Egyesek IV. Béla korába teszik alapításuk idejét, mások meg Nagy Lajos király uralkodásának idejét emlegetik ilyenül. Annyi bizonyos, hogy a kecskeméti szőlőkről igen régi rege forog közszájon. Szól pedig Ipolyi Arnold tudósunk följegyzése szerint eképen: „A kecskeméti hegyen megfűrtak egy szőlőtőkét, csapot tettek bele; a kicsorgó léből azután háromezer ember ihatott kedvére. Ezután újból rátették a héját a nyílására.” Pompás egy szőlőke lehetett az, még ha mindjárt mesebeli tőke volt is! A régi rege azonban mindenestre azt jelenti, hogy a kecskemétiiek régi szőlőművelők.

— Volt idő, amikor igen-igen bő termést adott az áldott szőlőtőke. A világhírű Tokaj környékén kétszázötvenezer hordó bor is termett olyik esztendőben. Mikor meg 1693-ban Sobieszki János lengyel király Tokaj vidékén akart seregével átvonulni, a szőlősgazdák elébe járultak s kérték, kerülné el a

híres bortermő vidéket, ők hajlandók ezért ezer hordó bor-váltságot fizetni. A derék lengyel király elfogadta az alkut. Mátyás király is nagy pompát fejtett ki borával a visegrádi várban, amikor a vízvezetékét fehér és piros borral töltötte meg s az ilyenén csörgedező szökőkutakból aztán kedvére ihatott a szomjas nép. Nevezetes volt egyik magyar város rendelete is, amely szerint a beszáradt kalamárisok feltöltögetésére évenként husz akó bor adassék. Másképp ment ott bizonyosan az írás is, mint másutt, ahol csak vízzel eresztették fel a tintatartót.

— A régi szüretekről is maradtak egyes irások. Nagy Lajos király idejében, amint azt egyik irásban olvassuk, igen vidáman folyt le a budai szüret. Fővárosunk hegyein már akkor is igen finom szőlő termett s olyan kitünő bort adott, hogy a király asztalán a budai bor nyerte meg az elsőséget! Büszkék is voltak erre a budai polgárok s nagy ceremóniával csinálták a szüretet. Szeptember hóban megválasztottak tizenkét esküdtet a polgárok sorából, akiknek az volt a kötelességük, hogy a szüret idejét megállapítsák és kihirdessék. Mikor már érni kezdett a szőlő, lóra ültek és maguk mellé vevén tizenkét kapást, hét vincellért s két alabárdos városi darabontot: így járták be a szőlőhegyeket, hogy megtapasztalják: lehet-e már szüretelni. Minden hegyen külön-külön szőlőkóstolást tartottak.

Ha érettnek találták a finom gerezdet, akkor díszbe öltözve a királyi palotába mentek, ahol enge-

delmet kértek a nagy királytól, hogy a szüretelés idjét kihirdethessék. Az engedelem vevése után trombitaszóval és dobpergés közt adták tudtára a polgároknak, hogy már lehet szüretelni. Elsőbbet a király szőlejében történt a szüretelés. A király a tizenkét esküdtet néhány kiváló polgárral együtt vendégül látta a szüreten, mely igen nagy pompával, fényes ünnepséggel folyt le mindig.

Ennek végeztével kezdődött aztán a polgárság szürete, vagyis mulatsága. Ha a király szüretén sok volt a fény, a polgároknál még annál is több volt a jó kedv. Kivált ha jól eresztett a piros és a fehér borág. Ha máskor nem is, de ezeken a napokon eggyé lett örömben szegény és gazdag egyaránt. Nincs is szebb ennél semmi sem. Úgy bizony, fiúk! Most már menjünk mi is — szüretelni és mulatni.

A cimbalom.

Valahol, a szomszéd ház valamelyik szobájában cimbalom pendült. A szél elkapta a csengő-pengő hangokat s vitte tova.

— Cimbalmoznak valahol, — szólta az egyik fiú.

— Szépen szól a cimbalom, — tette hozzá a másik. — Én a cimbalmot szeretem legjobban a hangszerszámok közt. Azon lehet legszebben kivenni a magyr nótát.

— Úgy-e, Bence bácsi, — kérdezte a harmadik fiú, — a cimbalom magyar hangszerszám, magyar ember találmánya?

— Ki tudná azt megmondani, fiam, felelte Bence bácsi, hogy a cimbalom kinek, melyik nemzetnek a találmánya. Írás nincs róla, csak úgy következtetésekből sejtünk egyet-mást, ami ennek a hangszerszámnak eredetére vonatkozik. Tudjuk, hogy nekünk magyaroknak, régi, kedves barátunk, vigasztalónk. Már Anonimusz, az első magyar történetíró is emleget valami hárfához hasonló, citeraszerű hangszerszámot, ami bizonyára a mai cimbalom őse lehetett. Ázsiából ide származott őseink minden valószínűség szerint magukkal hozták a cimbalmot. Az asszirok-

nak, kínaiaknak, sőt az araboknak is volt valami olyasféle hangszerszáma, ami a mai cimbalom ősapja lehetett. Az arabok cimbalmának kanun volt a neve. Ez a nép, amikor Spanyolországba betört s ott egy ideig élt, elterjesztette a kanunt a spanyolok közt is, akiktől aztán átvette a francia, olasz, német és egyéb más nemzet. Mindenik átalakította a maga ízlése szerint.

— Mi hozzánk magyarokhoz aligha ezen az úton jutott el, mint mondom, valószínűleg már Ázsiából magunkkal hoztuk s el volt már terjedve akkor is, amikor még a cigányok nem árasztották el Magyarországot. Egyik legrégibb írásbeli adatunk Villimen Tamás velencei követ feljegyzése a velencei levéltárban. Ez a Villimen Tamás az igazságos Mátyás király udvarában tartózkodott s állítása szerint valami Márton mester, aki udvari szenésze volt a nagy királynak, felségesen játszott azon a sajátos hangszerszámon, melyet a követ egyedül Magyarországon látott s amelyet itt cimbalomnak neveznek. Följegyezték azt is, hogy II. Mátyás koronázása idején 1608-ban egy kilenc esztendőös gyermek igen szépen cimbalmozott. Egy erdélyi krónikás, Komjáthy János írásai szerint a székelyföldi cimbalmosok farsang idején igen kapósak nemcsak a székelyeknél, hanem a közel eső vármegyék lakóinál is. Rákóczi idejében pedig, amint tudjuk, a cimbalom már el van terjedve mindenfelé az országban s a bujdosó, harcoló kurucok édes-bús hangjai mellett vigasztalódnak.

— A cimbalom ennek ellenére is csak az újabb

időben lett általános. A művészi zenében a nagy Erkel Ferenc alkalmazta először a „Bánk-bán“ nevű operájának híres tiszaparti jelenetében. 1874-ben pedig egy derék magyar hangszergyáros, Schunda József feltalálta a pedálos cimbalmot, amelyet Liszt Ferencnek, Erkel Ferencnek, az öregebb Ábrányi Kornélnak, Huber Károlynak s még több kiváló zenésznek bemutatott. Valamennyien szép jövőt jósoltak az így tökéletesített hangszerszámnak. Ez a derék gyáros megírta a cimbalom történetét is és egyre tökéletesíti, terjeszti, népszerűsíti ezen az úton is. Régi dicsőségünk e tanuja, az édes-búsan csengő-pengő cimbalom: meg is érdemli ezt a szeretetet.

TARTALOM.

	Oldal
A magyar kovácsok	3
Hogyan leveleztek a régiek?	7
A hajó	12
Az első fizető utas	17
Megy a gőzös	20
Emlékezetes fák	24
A rózsza	28
Erik a szőlő	31
A cimbalom	35

Havas István ifjúsági könyvei.

	Ára kor.
A várkuti fiúk, regény a mai időből. Mühlbeck Károly rajzaival --- --- --- ---	1.50
Koncz Márton, történet a kurucvilág idejéből. Mühlbeck Károly rajzaival. II. kiadás ---	1.—
A magyar fiú, hét történeti elbeszélés ---	— .60
Az ihácsi kis kakas, víg elbeszélések ---	— .60
A tarkói idegen, elbeszélés a mai időből. Mühlbeck Károly rajzaival --- --- ---	— .60
A beszélő csipke, elbeszélések --- --- ---	— .60
Csodálatos paripa, versek és mesék ---	— .60
Csipkerózsák, versek --- --- --- ---	— .60
Bence bácsi, históriás történetek --- --- ---	— .60
Új szavalókönyv, a legújabb gyermekköltészetből összeválogatva --- --- --- ---	1.60
Töretlen uton, regény a serdültebb ifjúság számára --- --- --- --- --- --- ---	1.20

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA BUDAPESTEN

Olcsó ifjusági iratok.

Gárdonyi: Nagyapó tréfái I.—II. gyűjtemény.

Gárdonyi: Nagyapó tréfái IV.—V. gyűjtemény.

Gárdonyi: Tarka-barka történetek.

Gárdonyi: Tihanyi Pista.

Gauss: A piros köpönyeg

Geguss: Mesék. Tündérmesék.

Gyökössy: Hazavándorlók.

Gyökössy: Ki szereti a népet.

Gyökössy: Palotai cserkészek.

Havas: Várkúti fiúk.

Havas: Csodálatos paripa. Bence bácsi. Az
ihácsi kiskakas.

Havas: Koncz Márton.

Havas: Magyar fiúk.

Herman Ottóné: Két kicsi tót. Kicsi baj.

Herman Ottóné: Seregély kisasszony emlék-
iratai. A csóri meg a Móri.

Hetyei: Mondák, regék.

Jávor Anna: A tárnoki csudakut.

Jókai: Medvék országában.

Jovicza: Ezeremester.

Józsa: Hóvirágok.

Juhász: Ilona.

Kacziány: Három ajándék.

Kiszely: Figura bácsi mókái. Képek a nagy
természetből.

Kövér Ilma: A vitorlás hajó. Kis lányok, nagy
lányok.

Krúdy: A dévényi fazekas.

Krúdy: A két vándor.

Krúdy: Előre. Hazafias elbeszélések.

Hungária R.-T. Budapest

HAVAS: CSDALATOS PARIPA